

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav informačních studií a knihovnictví

Karolína Dědičová

Mgr. Blanka Vorlíčková, Ph.D.

**Role Národní knihovny ČR v oblasti digitalizace ve světovém
prostředí a v ČR a aktivity NK ČR v této oblasti od ½ 90. let
20. stol. do současnosti**

**The role of the Czech National Library in regional and world digitisation
and its activities in digitisation from ½ 90s of 20th century up to date**

Praha, 2013

Poděkování

Děkuji paní Mgr. Blance Vorlíčkové, Ph.D. za vedení práce a za dobré rady, které mi poskytla. Dále bych ráda poděkovala panu PhDr. Zdeňkovi Uhlířovi a panu Mgr. Tomáši Klimkovi za jejich informační pomoc při vytváření podkapitoly Manuscriptorium a panu Mgr. Zdeňkovi Vaškovi za jeho informace o URN:NBN Resolver.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

.....

Podpis

Abstrakt

Bakalářská práce shrnuje historii aktivit Národní knihovny ČR v oblasti digitalizace a její účast na mezinárodních a národních projektech pro digitalizaci. Tato práce se nevěnuje jen těmto projektům, ale i společnosti Albertina icome s.r.o., krátce také popisuje vládní programy Ministerstva kultury ČR VISK (Veřejné informační služby knihoven), které jsou neoddělitelnou součástí digitalizace Národní knihovny ČR. Práce se dále věnuje postavení Národní knihovny ČR v evropském a světovém prostředí. Projekty i postavení NK ČR jsou autorkou práce stručně hodnoceny. Jsou také předloženy její názory, vyvozené ze současné situace projektů. Dále se autorka zabývá možným vývojem digitalizace v budoucnu. Časové rozmezí práce je stanoveno od ½ poloviny 90. let 20. stol. do současnosti.

Klíčová slova

Národní knihovna ČR; Digitalizace; Digitalizační projekty; Manuscriptorium; Registr digitalizace; Web Archiv; Paměť světa; Memoriae Mundi Series Bohemica; Národní digitální knihovna

Abstract

The bachelor thesis summarizes the history of activities of the National Library of the Czech Republic in digitization and its participation on international and national projects for digitization. This work does not just focus on these projects, but also on Albertina i come Ltd., and briefly describes the government programs of the Ministry of Culture VISK (Public Information Library Services), which are an integral part of the digitization of the National Library. The thesis also deals with the role of the National Library of the Czech Republic in European and global environment. The projects and the status of the National Library are briefly evaluated by the author of the thesis. Her opinions, drawn from the current situation of the project, are also presented. Furthermore, the author deals with the possible future development of digitization. The work's time range is set from the mid 1990's to the present.

Key words

National Library of Czech Republic; Digitization; Digitization projects; Manuscriptorium; Registr of digitization; Web Archive; The Memory of the World; Memoriae Mundi Series Bohemica; National Digital Library

Obsah

1	ÚVOD	8
2	DIGITALIZACE DOKUMENTŮ	10
2.1	HISTORIE DIGITALIZACE VE SVĚTĚ	10
2.2	ČESKÁ HISTORIE DIGITALIZACE	10
3	ROLE NK ČR V OBLASTI DIGITALIZACE VE SVĚTOVÉM PROSTŘEDÍ OD POLOVINY 90. LET 20. STOL. DO SOUČASNOSTI A AKTIVITY NK ČR V TÉTO OBLASTI	13
3.1	NÁRODNÍ KNIHOVNA ČESKÉ REPUBLIKY A PAMĚŤ SVĚTA (UNESCO).....	13
3.2	MEMORIAE MUNDI SERIES BOHEMICA.....	13
3.3	MANUSCRIPTORIUM	16
3.3.1	Projekt ENRICH.....	17
3.4	SOUČASNÁ ROLE NK ČR VE SVĚTĚ V OBLASTI DIGITALIZACE.....	18
4	ROLE NK ČR V OBLASTI DIGITALIZACE V ČESKÉM PROSTŘEDÍ OD POLOVINY 90. LET 20. STOL. DO SOUČASNOSTI A AKTIVITY NK ČR V TÉTO OBLASTI	20
4.1	SPOLUPRÁCE NK ČR S ČESKÝMI KNIHOVNAMI V OBLASTI DIGITALIZACE.....	20
4.2	PODPŮRNÉ PROGRAMY PRO DIGITALIZACI VE SPOJITOSTI S NK ČR.....	21
4.2.1	VISK 4 – Digitální knihovna a archiv pro informační služby knihoven	22
4.2.2	VISK 6 - Národní program digitálního zpřístupnění vzácných dokumentů Memoriae Mundi Series Bohemica	22
4.2.3	VISK 7 - Národní program mikrofilmování a digitálního zpřístupňování dokumentů ohrožených degradací kyselého papíru – Kramerius	22
4.3	KRAMERIUS	23
4.3.1	Aplikace Kramerius	24
4.4	ZÁCHRANA NEPERIODICKÝCH BOHEMIKÁLNÍCH DOKUMENTŮ 19. STOLETÍ OHROŽENÝCH DEGRADACÍ PAPÍRU	26
4.5	NÁRODNÍ DIGITÁLNÍ KNIHOVNA ČESKÉ REPUBLIKY	26
4.6	ČESKÁ DIGITÁLNÍ KNIHOVNA	28
4.7	GOOGLE BOOKS	29
4.8	WEBARCHIV	30
4.9	REGISTR DIGITALIZACE	31
4.10	URN:NBN RESOLVER.....	33
5	BUDOUCÍ VÝVOJ AKTIVIT NK ČR V PRAZE V OBLASTI DIGITALIZACE PŘEDEVŠÍM V EVROPSKÉM KONTEXTU.....	36
5.1	STRATEGIE NK ČR PRO BUDOUNOST DIGITALIZACE	37
5.1.1	Obecná strategie NK ČR pro digitální archivaci.....	38
5.1.2	Strategie digitalizace kulturního obsahu na léta 2013-2020.....	38
5.2	NÁRODNÍ DIGITÁLNÍ KNIHOVNA	39

5.3 EUROPEANA	39
6 POSTUPNÝ VÝVOJ AKTIVIT NK ČR V OBLASTI DIGITALIZACE	41
7 ZÁVĚR.....	52
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	55

1 Úvod

Cílem této bakalářské práce je popsat a zhodnotit dosavadní působení Národní knihovny ČR v oblasti ochrany a zpřístupnění dokumentů pomocí digitalizace. Práce se zabývá aktivitami digitalizace v České republice i ve světě, vážící se k Národní knihovně ČR.

Pracovníci Národní knihovny ČR [dále jako NK ČR] jsou v oblasti digitalizace významnými odborníky, což dokazuje i získání ceny JIKJI v roce 2005, kterou udílí mezinárodní organizace UNESCO institucím, které se významně podílí na zachování kulturního dědictví. To u NK ČR znamená zejména její působení v mezinárodních projektech, týkajících se digitalizace, jako je Paměť světa, digitální knihovna Manuscriptorium a další.

Téma této bakalářské práce jsem si vybrala z několika důvodů. Jedním z nich je má krátkodobá práce v oddělení Manuscriptoria v NK ČR, kde jsem se s digitalizací dokumentů setkala poprvé. Tato problematika mne velmi zaujala. Dalším důvodem je můj dodnes trvající vztah k Národní knihovně, díky kterému se mi zdálo vhodné vybrat si téma, jež se této instituce úzce týká.

V následujících kapitolách jsem popsala roli Národní knihovny ČR a její digitalizační aktivity v českém a mezinárodním prostředí.

V první části práce se zabývám historií světové a české digitalizace, zahrnuji zde i působení české společnosti Albertina icome Praha s.r.o., mezi jejíž hlavní činnosti digitalizace patří.

Druhá část obsahuje informace o mezinárodních digitalizačních projektech, souvisejících zároveň s NK ČR. Jedná se zejména o projekt UNESCO „Paměť světa“ a mezinárodní digitální knihovnu Manuscriptorium. Snažím se také odpovědět na otázku, jakou roli bude mít NK ČR v oblasti světové digitalizace v budoucnu.

Třetí část informuje o spolupráci mezi českými knihovnami a Národní knihovnou ČR v rámci digitalizace. V této kapitole popisují nejen české digitalizační projekty, jako jsou Národní digitální knihovna, Registr digitalizace a další, ale i s těmito projekty související státní programy, jež pomáhají zachovat a zpřístupnit mnohdy nenahraditelné dokumenty z fondů knihoven po celé České republice. Na konci

kapitoly se zamýšlím nad možným budoucím vývojem digitalizační oblasti v rámci českých knihoven a nad nedostatečností platného autorského zákona, a jeho momentálně připravovanou novelizací.

V předposlední kapitole předkládám popis oficiální Strategie digitalizace kulturního obsahu na léta 2013 – 2020 a své názory na ni. Tento návrh byl vládě předložen v lednu 2013. Dále se zamýšlím nad možnou budoucností Národní digitální knihovny a portálu Europeana.

Poslední část práce přehledně shrnuje souvislý vývoj činností, týkajících se digitalizace v Národní knihovně ČR.

Ve své práci jsem čerpala informace z dostupných elektronických a tištěných zdrojů, které jsem odcitovala s použitím normy ISO 690. V textu jsem využila tzv. Harvardského stylu citování.

2 Digitalizace dokumentů

V dnešní době je digitalizace dokumentů považována za poměrně běžnou věc. Přestože je tato činnost stále finančně nákladnou záležitostí, počet knihoven, které digitalizují nejvýznamnější dokumenty svých fondů, neustále přibývá.

2.1 Historie digitalizace ve světě

Digitalizace dokumentů se začala výrazně rozvíjet v 90. letech 20. století. I když o této technologii uchování fondů knihoven hovořil již J. C. R. Licklider¹ ve své knize *Libraries of the Future*, publikované již v roce 1965, k jejímu masivnímu využití došlo až na počátku 90. let (Bartošek, 2004). Kromě technologických nedokonalostí tu byl totiž další významný aspekt, a tím byly finance. V 90. letech se však technologie zdokonalily a cena zhotovení a uložení digitální kopie klesla, čímž se digitalizace pro knihovny stala mnohem dostupnější. Vyspělé státy tyto snahy o zachování kulturního dědictví podpořily různými dotačními programy a podporovaly další výzkum v oblasti digitalizace. Průkopníky v digitalizace dokumentů byly Spojené státy americké.

2.2 Česká historie digitalizace

Mezi hlavní priority českých knihoven patřila až do poloviny 90. let 20. stol. automatizace knihovnických procesů nebo ochrana knihovnických fondů, proto informační technologie měly přednost před digitalizací. Jako první projevila o tuto formu uchování a zpřístupnění svých ohrožených fondů Národní knihovna ČR na počátku 90. let. Zúčastnila se mezinárodního projektu Paměť světa, vyhlášeného organizací UNESCO (Rosenblum, 2008) a společně s externí firmou Albertina icome Praha vydala vůbec první digitalizovaný dokument na území ČR (Knoll, 1998). Postupem času se NK ČR zúčastnila několika zahraničních projektů, ale byla v Česku dlouho jedinou knihovnou, která se digitalizací zabývala. Bylo to zřejmě kvůli náročným finančním výdajům, které by kvůli digitalizaci nastaly. Digitalizační technologie a práce samotná byla dosti finančně náročná.

---

¹ Joseph Carl Robnett Licklider (1915-1990) - americký počítačový vědec.

Tato nepříznivá situace se však výrazně změnila, když vláda České republiky vydala dne 28. 4. 1999 usnesení ke Strategii účinnější státní podpory kultury, kterou navrhla Národní knihovna ČR. Součástí Strategie bylo vyhlášení národních programů na podporu knihoven, které následně po usnesení vlády vyhlásilo Ministerstvo kultury ČR. Díky této podpoře se výrazně zlepšily pro české knihovny finančně náročné podmínky, které si digitalizace vyžadovala. Vlastní digitalizační oddělení si přesto mohly dovolit pouze některé instituce (Akademie věd ČR a Moravská zemská knihovna v Brně), které se staly významnými spolupracovníky Národní knihovny ČR. Dodnes se společně podílejí na hlavních projektech digitalizace v ČR, jako jsou Národní digitální knihovna, Česká digitální knihovna a digitální knihovna Kramerius.

Dnes je situace českých knihoven v oblasti digitalizace mnohem příznivější. Kromě programů VISK mají totiž knihovny možnost čerpat finance i z evropských fondů. Do digitalizování fondů knihoven se zapojily také kraje, které spolufinancují digitalizaci v krajských knihovnách.

Albertina icome Praha (AiP, s.r.o.)

Albertina icome Praha, známá pod zkratkou AiP, vznikla již v roce 1991 s původním názvem Icome s.r.o. V roce 1992 se Icome spojila se společností Albertina Information Services s.r.o., čímž vznikl základ společnosti tak, jak je známa dnes. V roce 1992 obdržela Národní knihovna ČR návrh od UNESCO, aby představila na CD-ROM některé své vzácné dokumenty ostatním účastníkům projektu Paměť světa. Protože však NK ČR neměla dostatečné technologie pro vyhovění tohoto návrhu, spojila se s firmou AiP, aby pro ni CD „Paměť světa“ vyhotovila. Toto CD bylo vydáno v roce 1993.

V roce 1996 byla založena dceřiná společnost Albertina icome Bratislava s.r.o. a o 3 roky později (1999) další dceřiná společnost AiP Beroun s.r.o., která následně přebrala všechny digitalizační aktivity společnosti. Další sesterskou firmou AiP je AiP Safe, s. r. o. Tato společnost se zabývá vývojem řešení pokročilé správy a zpracování informací.

V následujících letech se spolupráce AiP s Národní knihovnou ČR rozšiřovala (Česká národní bibliografie na CD-ROM). Jejich hlavní spolupráce se však soustředila a nadále soustředí na digitalizaci – další projekty pro UNESCO v rámci projektu Paměť

světa a badatelské prostředí Manuscriptorium (2003). V roce 2007 se spolupodíleli na projektu ENRICH.

Albertina icome Praha s.r.o. je dnes pravděpodobně nejvýznamnější společností v České republice, jenž se zabývá digitalizací dokumentů pro knihovny. To ovšem není její jediná činnost. Společnost zajišťuje svým klientům přístup k významným zdrojům informací v elektronické podobě. Mezi klienty AiP patří české vysoké školy, soukromé školy, veřejné knihovny a další (AiP, © 2003-2013).

3 Role NK ČR v oblasti digitalizace ve světovém prostředí od poloviny 90. let 20. stol. do současnosti a aktivity NK ČR v této oblasti

Letos uplyne 21 let od vstupu Národní knihovny ČR na mezinárodní pole digitalizace. Její prosazení v této oblasti nebyl lehký úkol, ale pracovníky Národní knihovny ČR a také firmu Albertina icome Praha tato zkouška neodradila. Dokazuje to jejich velký a rychlý úspěch v mezinárodním programu UNESCO „Paměť světa“.

Jak jsem již uvedla výše, v tehdejší ještě Československé republice, projevila Národní knihovna zájem o digitalizaci jako první. I když od Sametové revoluce uplynuly pouhé tři roky a interiér i fondy Národní knihovny nebyly v nejlepším stavu (Národní knihovna ČR, [1989]-2004), hledala NK ČR nové možnosti zachování jejích nezanedbatelných a historicky cenných fondů, a zároveň také další možnosti zviditelnění a získání podpory v oblasti mezinárodního knihovnictví.

3.1 Národní knihovna České republiky a Paměť světa (UNESCO)

Program Paměť světa (Memory of the World Programme) má 2 základní body, týkající se digitalizace, se kterými se všichni členové programu ztotožňují a které prosazují: digitalizovat vzácné dokumenty z fondů knihoven a zpřístupnit jejich digitální kopie veřejnosti; omezit využívání těchto původních vzácných dokumentů a tím dopomoci k jejich uchování.

Národní knihovna ČR se tohoto programu zúčastnila se svým dodnes trvajícím projektem Memoriae Mundi Series Bohemica.

3.2 Memoriae Mundi Series Bohemica

Projekt Memoriae Mundi Series Bohemica (dále jako MMSB) byl od počátku pro Národní knihovnu ČR stěžejní a uvedl ji do popředí mezi průkopníky v oblasti digitalizace. Projekt MMSB pracuje s historickými fondy knihoven.

Základním principem projektu *Memoriae Mundi Series Bohemica* je zpřístupnit informační obsah původních dokumentů, dochovaných na území České republiky. Zpočátku byl projekt určen spíše k testování technologických postupů, k získávání digitálních kopií. Národní knihovna ČR nejprve vydala ve spolupráci s firmou AiP několik disků CD-ROM. Na prvním z nich je v roce 1993 vydaná reprezentativní textově-obrazová bibliografie. Tento CD-ROM byl financován z grantu, uděleného UNESCO. Soubor bibliografie měl 149 záznamů (112 rukopisů, 10 prvotisků a 24 starých tisků, 2 jednotisky a univerzitní teze). K prohlížení a vyhledávání dat a metadat byl použit datový software WiniFreT, který byl vyvinut speciálně pro tento CD-ROM firmou AiP. „Pražský projekt“, jak byl projekt bibliografie pojmenován, znamenal počátek pozdějšího projektu MMSB (Národní knihovna ČR, [1989]-2004).

Projekt *Memoriae Mundi Series Bohemica* dále pokračoval s cílem digitalizovat historické fondy NK ČR. Zároveň byl vydán první CD-ROM tohoto projektu. Tento CD-ROM obsahoval digitální kopii 1. vydání Antifonáře Sedleckého. Tato digitální kopie významné hudebniny z pozdně románské doby byla určena zejména k odbornému studiu. Celkové náklady na vydání 300 kusů disků CD-ROM se vyšplhaly přes 760 tisíc korun, z větší části byly ale hrazeny z grantu poskytnutého organizací UNESCO (20 000 dolarů).

Dalším zdigitalizovaným dokumentem byla Malá Riechentalova kronika. Latinský text byl transkriptován a v české verzi dokonce z latiny do češtiny přeložen. Následně byla provedena digitalizace dokumentů Codex pictorius Mexianus, Knížky šestery o obecných věcech, či tzv. Velká Riechentalova kronika.

Rok 1996 se stal dalším milníkem v projektu *Memoriae Mundi Series Bohemica*. Kvůli financím Národní knihovna opustila samostatnou produkci a přenechala ji externí firmě Albertina icome Praha. Byly nadále vydávány výsledky jednorázových projektů, jejich produkce však byla podporována soukromými sponzory. Mezi ně patřila i Československá obchodní banka (ČSOB), díky jejíž podpoře vznikly textově-obrazové katalogy sbírek Národní knihovny arabských a perských rukopisů.

Katalog arabských rukopisů byl vydán na CD-ROM v roce 1999. Tento katalog byl příznivě ohodnocen odborníky na digitalizaci a vedl k dalšímu zviditelnění Národní knihovny na mezinárodním poli. Po vydání katalogu se zvedl zájem světových

odborníku o Arabskou sbírku NK ČR, a to nejen z arabských zemí. Po vlně zájmu byl vydán i katalog Perských rukopisů (Fárek, 2008).

V roce 1996 začala NK ČR vyvíjet vlastní otevřený a flexibilní metadatový formát DOBM. Tento standard pro strukturu digitálních dokumentů následně přijala organizace UNESCO jako standard pro všechny digitální dokumenty programu Paměť světa (Knoll, 2010). Národní knihovna České republiky se tak stala dalším účastníkem v Mezinárodní poradní komisi programu Paměť světa a v Subkomisi pro technologie.

V letech 1996 až 1997 se podařilo Národní knihovně ČR vytvořit linku digitální tvorby mikromédií. Postupem času se digitalizace historického fondu NK ČR stala rutinní a systematickou činností. Vhodným prostorem pro vybudování nového digitálního pracoviště se ukázala být bývalá studovna anglické literatury v budově NK ČR v Klementinu. Technika pro vybavení digitálního pracoviště byla uhrazena z investičních prostředků (3,5 milionu korun), a z grantů (VISK, RISK ...).

Když Ministerstvo kultury ČR vyhlásilo v roce 1999 podpůrné programy v rámci Strategie účinnější státní podpory kultury, jeden z realizovaných programů na podporu digitalizace začal podporovat i projekt MMSB. Dnes má tento program název Veřejné informační služby knihoven (VISK) 6 - Národní program digitálního zpřístupnění vzácných dokumentů Memoriae Mundi Series Bohemica. S pomocí dotací z programu VISK 6 se po roce 2000 do projektu Memoriae Mundi Series Bohemica zapojily i další české knihovny, archivy, muzea a další instituce. Aby však mohly instituce tyto dotace čerpat, musí zpřístupnit své zdigitalizované dokumenty veřejnosti prostřednictvím digitální knihovny Manuscriptorium.

Digitalizace historického fondu je dodnes prioritním cílem zachování a ochrany historického fondu Národní knihovny ČR.

Součástí programu Memoriae Mundi Series Bohemica se stal i program pro zachování dokumentů na kyselém papíře, tj. starých novin a časopisu. Tento program dostal jméno Kramerius (o tom dále v textu).

3.3 Manuscriptorium

Manuscriptorium² je v současnosti označováno jako Evropská digitální knihovna psaného kulturního dědictví. Funguje již 11 let. Pracoviště zabývající se tvorbou Manuscriptora bylo původně vytvořeno jako součást Oddělení rukopisů a starých tisků Národní knihovny ČR, dnes má však status samostatného oddělení a je pod správou odboru Historické a hudební fondy NK ČR. Na digitální knihovně Manuscriptorium spolupracuje Národní knihovna ČR s firmou AiP Beroun s.r.o.³

V letech 1999-2001 probíhal mezinárodní projekt MASTER, zaměřený na katalogizaci a standardizaci rukopisů, jeho účastníkem byla i Národní knihovna ČR. Výsledkem projektu byl systém MASTER, který následně NK ČR rozšířila na MASTER+, jež umožnil k údajům připojit i digitální obrazové soubory, čímž se položil základ Otevřeného katalogu historických fondů a ten byl předchůdce dnešní digitální knihovny Manuscriptorium. Národní knihovně se postupem času podařilo získat několik zahraničních partnerů z okolních států, kteří byli ochotni zpřístupnit své digitalizované historické dokumenty v digitální knihovně Manuscriptorium (jako například Univerzitní knihovna v Bratislavě).

Do Manuscriptoria dnes přispívá svým digitálním obsahem celkem 125 partnerů z 23 zemí, k nimž musíme připočítat ještě další 2 instituce, jež spolupracují s Manuscriptoriem v rámci technických projektů (Oxford University Computing Services, Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe). Úkolem oddělení Manuscriptoria NK ČR v tomto mezinárodním projektu je koordinovat obsah digitální knihovny a udržovat celý systém v chodu. Zároveň řídí vývoj nástrojů, nezbytných pro používání digitální knihovny.

Prvotní financování projektu Manuscriptorium bylo zajištěno získáním různých grantů, jako je například VISK 6 a jiné, zejména mezinárodní, podpůrné programy. Mimo toho získalo Manuscriptorium příspěvek od Nadace Preciosa Jablonec nad Nisou. Financování tímto způsobem sice zajišťovalo plný provoz Manuscriptoria, ovšem kvůli

---

² Informace, uvedené v následující kapitole, byly získány nejen pomocí písemných informačních zdrojů, ale i na základě osobního rozhovoru, který proběhl mezi mnou, autorkou této práce, a pány PhDr. Zdeňkem Uhlířem a Mgr. Tomášem Klimkem. Tento rozhovor se uskutečnil v prosinci 2012.

³ Dceřiná společnost AiP s.r.o., viz Albertina icome Praha v podkapitole 2.2 Česká historie digitalizace

nepravidelnému příjmu byla existence projektu velmi nejistá. Kromě vlastní digitalizace je tu také samotný provoz digitální knihovny Manuscriptorium, účast pracovníků Manuscriptoria na mezinárodních konferencích, péče o stávající a potencionální partnery (zahraniční návštěvy v NK ČR) a další. Ročně stojí celkový provoz Manuscriptoria 8 až 10 milionů korun. V roce 2013 ale nastala v zajištění financování změna. Manuscriptorium se totiž stalo jednou z položek v ročním rozpočtu Národní knihovny. Což znamená, že výdaje na provoz Manuscriptoria budou hrazeny z rozpočtu NK ČR a ne z grantů, jak tomu bylo doposud.

Národní knihovna ČR se v rámci Manuscriptoria zúčastnila 4 mezinárodních projektů, v nichž je Národní knihovna pro svou spolehlivost vítaným partnerem. Dalším důležitým milníkem v historii Manuscriptoria bylo iniciování a vedení mezinárodního projektu ENRICH, financovaného z evropského programu eContent+.

3.3.1 Projekt ENRICH

Projekt ENRICH proběhl v letech 2007 až 2009. Cílem projektu bylo poskytnutí jednotného přístupu k digitalizovaným sbírkám historických dokumentů, které byly a jsou dodnes uloženy v různých evropských institucích. Zároveň chtěli účastníci projektu vytvořit sdílené virtuální prostředí, jež mělo umožnit studování digitálních kopií těchto jinak nedostupných historických dokumentů (Títržiman, 2008). Celkem se tohoto projektu stále účastní 18 institucí. S pomocí tohoto projektu se také podařilo Národní knihovně ČR získat nové zahraniční partnery, mimo jiné i Univerzitní knihovnu v Heidelbergu, která k letošnímu roku zpřístupnila v rámci digitální knihovny Manuscriptorium cca 1000 rukopisů.

NK ČR se však nezaměřuje jen na získání digitálních dokumentů pouze velkých zahraničních knihoven, ale i na menší instituce, než je NK ČR samotná (Národní knihovna Srbska). Nezůstává pozadu ani ve snaze získat silné partnery pro Manuscriptorium, např. Britskou národní knihovnu.

V rámci spolupráce s institucemi v České republice se stalo Manuscriptorium nástrojem zpřístupnění výstupů programu VISK 6. To znamená, že pokud chce některá česká instituce získat finance z grantu VISK 6, musí výsledné digitalizované kopie dokumentů poskytnout do digitální knihovny Manuscriptorium, a tím je zpřístupnit veřejnosti.

Manuscriptorium je zřejmě nejvýznamnější český projekt, týkající se digitalizace. Je to nejen digitální knihovna, ale i virtuální badatelské prostředí pro práci s historickými fondy, čímž se odlišuje od jiného projektu Národní knihovny ČR, Krameria. V budoucnu plánuje NK ČR vyvinout aplikaci i pro tablety a čtečky, čímž by rozšířila možnosti přístupu do digitální knihovny Manuscriptorium.

Manuscriptorium je subagregátor pro Europeanu⁴ a v současné době se účastní několika dalších projektů (jako je např. CENDARI).

3.4 Současná role NK ČR ve světě v oblasti digitalizace

Národní knihovna je bezpochyby jedním z průkopníků v oblasti digitalizace nejen u nás, ale hlavně ve světě. Vypracovala velmi zdařilý projekt a prosadila ho v prostředí mezinárodní konkurence. Posunula se tak z pozice nepříliš významné středoevropské knihovny na pozici možného budoucího úspěšného partnera.

Rozhodnutí NK ČR věnovat se výzkumu v oblasti digitalizace se ukázalo jako správné. Národní knihovna ČR navíc toto rozhodnutí velmi dobře zužitkovala v rámci další spolupráce se světovými institucemi. V následujících letech se NK ČR zúčastnila mezinárodních workshopů a sympózií a dostala se tak do povědomí světové odborné veřejnosti. Důležité je, že po prvotních úspěších vývoj a výzkum digitalizace nestagnoval, ale šel stále kupředu. Dobré výsledky v oboru digitalizace prospěly Národní knihovně i v jiných aspektech (např. mezinárodní spolupráce v jiných oborech než digitalizace). Digitalizace v NK ČR posloužila jako příklad i pro ostatní české knihovny, se kterými následně NK ČR začala spolupracovat nejen na základní úrovni, ale i jako partner pro oblast digitalizace.

Dnešní situace bohužel není tak zářivá jako na počátku, kdy Národní knihovna teprve objevovala možnosti digitalizace. Není to jen pokrokem v digitalizaci, kdy základní know-how ovládají v podstatě všechny instituce, ale i technologiemi, které se neustále vylepšují. Národní knihovna začala pomalu zaostávat za ostatními světovými institucemi, které se věnují digitalizaci. Jedním z důvodů může být i nedostatečná

---

⁴ Manuscriptorium poskytuje záznamy do TEL (The European Library), což je agregátor Europeany, a to znamená, že digitalizované dokumenty Manuscriptoria jsou přístupné i v rámci Europeany.

podpora státu. I když Ministerstvo kultury ČR, které financuje vládní programy na podporu digitalizace, má jeden z nejnižších rozpočtů ze všech ministerstev, snaží se co nejvíce digitalizaci dokumentů podpořit. Tato podpora je však nedostatečná. Kromě toho, v dnešní době, probíhá finanční krize a s ní spjaté finanční škrty. Pokud bude dál tato nevyhovující situace pokračovat, může se stát, že prostředky, potřebné k financování digitalizace, budou ještě více sníženy nebo nebudou přiděleny vůbec. Pokud by tato situace nastala, instituce by neměly dostatek prostředků pro záchranu a široké zpřístupnění svých fondů.

Po vstupu do Evropské unie se naštěstí možnosti financování digitalizace rozšířily díky evropským dotacím.

Dalším, dle mého názoru, sporným činem Národní knihovny ČR byla idea vytvoření Národní digitální knihovny. Vzhledem k tomu, že ve většině vyspělých zemí jsou již národní digitální knihovny vytvořeny, v České republice se to pořád nedaří. I když koncept je hotov a je sestaven tým pracovníků, kromě samotné digitalizace v Centrálním depozitáři v Hostivaři nijak výrazné pokroky vidět nejsou. Je otázkou, zda je to nedostatečnou odborností, či technickými problémy, nebo úplně něčím jiným. Odpovědět na otázku, „Proč jinde to jde a u nás ne?“, se necítím dostatečně kvalifikována, a proto se mohu pouze domnívat.

Velkou předností Národní knihovny ČR je její vcelku hojná účast na mezinárodních projektech a workshopech (zejména v rámci Manuscriptoria). Ne vždy je snaha o účast úspěšná, každopádně podíl NK ČR ve světových projektech je dosti vysoký.

Pokrok jde nezadržitelně kupředu a je těžké držet krok se světovými trendy v digitalizaci. Momentálně je pozice Národní knihovny ČR ve světě docela stabilní, pořád se drží na vyšší pozici. Je těžké předpovědět, jaké její postavení bude v budoucnu. S podporou vlády a s pomocí mezinárodních projektů bude NK ČR schopna zůstat v oblasti digitalizace na vysoké úrovni.

4 Role NK ČR v oblasti digitalizace v českém prostředí od poloviny 90. let 20. stol. do současnosti a aktivity NK ČR v této oblasti

Digitalizace se v České republice rozšířila v posledních 10 letech. Ačkoliv NK ČR začala digitalizovat dokumenty mnohem dříve, další knihovny v ČR se připojily spíše po roce 2000 (jedná se hlavně o menší knihovny). Jedna z hlavních příčin pozdního zapojení se do ochrany historických dokumentů jsou jistě finance. Tento problém byl z velké části vyřešen vyhlášením národních programu VISK, čímž se knihovnám otevřely nové možnosti uchovat a široce zveřejnit své vzácné dokumenty. Zároveň se knihovnám díky digitalizaci otevřela nová možnost spolupráce s jinými institucemi.

4.1 Spolupráce NK ČR s českými knihovnami v oblasti digitalizace

Národní knihovna ČR spolupracuje v oblasti digitalizace s mnoha institucemi. Mezi její nejčastější spolupracovníky však patří pouze několik z nich. Jedním z důležitých partnerů je Moravská zemská knihovna, která se podílí s NK ČR hned na několika významných projektech. Patří mezi ně například Národní digitální knihovna, dále Kramerius a s ním spojená finanční pomoc právě od MZK. Od roku 2012 se Moravská zemská knihovna spolupodílí na projektu „Vytvoření kooperativního systému pro budování a správu novodobých konzervačních knižních sbírek v České republice a vývoj potřebných nástrojů“ (Národní knihovna ČR, 2013). Úplně prvním partnerstvím mezi NK ČR a MZK v oblasti digitalizace byla společná práce na projektu Memoriae Mundi Series Bohemica (součást mezinárodního programu UNESCO, „Paměť světa“). Veškeré digitalizované dokumenty, které z této spolupráce vzešly, jsou přístupné v databázi Manuscriptorium.

Dalším partnerem NK ČR se stala Knihovna Akademie věd ČR, jež stejně jako MZK spolupracuje s Národní knihovnou na projektu Kramerius a na vytvoření České digitální knihovny.

Spolupráce Národní knihovny ČR s jinými institucemi probíhá hlavně na základě podmínek programu VISK, jedná se tudíž v některých případech spíše o nutnou spolupráci (např. získání dotací v rámci programu VISK 6 a následné poskytnutí zdigitalizovaných dokumentů do dig. knihovny Manuscriptorium). Tato spolupráce probíhá bez větších komplikací.

Téma digitalizace se stalo pravidelnou součástí konferencí Knihovny současnosti a Archivy, knihovny, muzea v digitálním světě. Zde jsou aktuální výsledky digitalizace prezentovány odborné veřejnosti z oboru knihovnictví a informační vědy.

Každoročně se uskuteční několik workshopů na téma digitalizace, jichž se také Národní knihovna ČR často zúčastňuje. Zabývají se většinou buď ochranou a možnostmi uložení digitálních dokumentů⁵, a nebo se zaměřují na určité digitální knihovny. Do této kategorie patřil i workshop Europeana, který se uskutečnil v květnu roku 2012 v Národní knihovně. Jeho účelem bylo podrobněji seznámit odbornou veřejnost s projektem Europeana a s ním souvisejícími projekty českých institucí.⁶

Dle mého názoru knihovny prezentují své projekty digitalizace málo. Odborná veřejnost má povědomí o několika velkých projektech, které jsou pravidelně prezentovány na konferencích a internetu. To se ovšem netýká projektů menších knihoven, protože výsledky této práce nejsou příliš zveřejňovány. Tyto menší projekty možná nedosahují takového významu jako je Kramerius, nemělo by se na ně ale zapomínat.

4.2 Podpůrné programy pro digitalizaci ve spojitosti s NK ČR

České knihovny získávají finance na zachování svých historických dokumentů formou digitalizace několika způsoby. Budťo vyčlení požadovanou částku z vlastního rozpočtu, což se ovšem týká pouze institucí většího formátu (jako je NK ČR, KAV ČR apod.), nebo získají potřebné finance formou daru (hlavně od soukromých firem). Je zde také možnost požádat o finanční podporu formou grantu. Budťo se jedná o grant

---

⁵ Konference „Co po nás zbude“, kterou pořádá každoročně Národní archiv ČR od roku 2006.

⁶ Bohužel, v dostupných elektronických a tištěných zdrojích jsem našla jen jednu zmínku o konferenci či workshopu, které by pořádala sama NK ČR, a jenž by se týkala digitalizace. Byla to informace o workshopu EUROPEANA. Národní knihovna ČR se zřejmě prezentuje spíše na konferencích, pořádanými jinými institucemi.

Ministerstva kultury ČR (VISK – Veřejné informační služby knihoven) nebo o grant z fondů Evropské unie. V následujících řádcích se budu zabývat pouze podpůrnými programy VISK Ministerstva kultury ČR. Programů VISK je celkem 9, přičemž digitalizace se týkají tyto tři programy, uvedené v následujících podkapitolách:

4.2.1 VISK 4 – Digitální knihovna a archiv pro informační služby knihoven

Tento podprogram je určen výhradně pro Národní knihovnu ČR. Jeho cílem je financovat vybudování, provoz a zpřístupnění všestranně funkční digitální knihovny a archivu. Tyto produkty by měly zajišťovat uchování a zpřístupnění vzácných dokumentů z různých knihoven v České republice jak pro širokou veřejnost, tak i odborným uživatelům (Foltýn, 2012).

4.2.2 VISK 6 - Národní program digitálního zpřístupnění vzácných dokumentů Memoriae Mundi Series Bohemica

Základním cílem podprogramu je zajištění ochrany vzácných dokumentů a dalších sbírek, které tvoří důležitou součást národního kulturního dědictví. Tato ochrana probíhá metodou digitalizace a všechny tyto dokumenty musí být zpřístupněny veřejnosti. VISK 6 zajišťuje technický provoz digitalizace vzácných dokumentů, vytváří podmínky pro co nejširší účast institucí, které vlastní vzácné fondy. Tyto podmínky musí být v souladu s cíli programu UNESCO „Paměť světa“ (Národní knihovna, 2013).

4.2.3 VISK 7 - Národní program mikrofilmování a digitálního zpřístupňování dokumentů ohrožených degradací kyselého papíru – Kramerius

Tento podprogram vznikl za účelem zachránit a zpřístupnit co nejvíce bohemikálních dokumentů, tištěných na kyselém papíře. Mezi nejvíce ohrožené dokumenty jsou novinové sbírky. V rámci podprogramu je možné převést ohrožené dokumenty na mikrofilmy (kvůli uchování) a následně mikrofilmy digitalizovat (kvůli vytvoření kopie, která dokument zpřístupní například na Internetu) (Polišenský, 2013).

Všechny tyto programy jsou spojené s projekty Národní knihovny ČR. V současné době mají programy VISK jedinou možnou podporu od státu. O finanční podporu může požádat každá knihovna, splňující podmínky dané Nařízením vlády ze

dne 29. května 2002 č. 288/2002 Sb., kterým se stanoví pravidla poskytování dotací na podporu knihoven (Česko. Vláda České republiky, 2002).

4.3 Kramerius

Kramerius je národní program ochranného reformátování knižních dokumentů ohrožených degradací kyselého papíru z fondů knihoven, muzeí a archivů. Tento problém s kyselostí papíru je velmi závažný. Mezi nejvíce ohrožené dokumenty patří novinové sbírky, které jsou však zároveň v knihovnách nejvíce žádané uživateli. Národní knihovna ČR jako první navrhla vytvoření podobného programu, a to po zkušenostech s povodní v roce 2002, kdy byla velká část uložených dokumentů ztracena nebo poškozena.

Z tohoto důvodu vznikl program Kramerius, který má za cíl zachránit a zpřístupnit veřejnosti bohemikální dokumenty tištěné na kyselém papíře, jejichž existence je ohrožena rozpadem neboli křehnutím papírového nosiče.

Kvůli špatnému fyzickému stavu, především starších novin a časopisů, je znemožněna meziknihovní výpůjční služba a zhotovení kopií pro uživatele těchto dokumentů. Zároveň se vylučuje perspektivní uchování takto poškozených dokumentů pro budoucnost. Proto jsou tyto dokumenty zpřístupňovány v podobě mikrografického nebo digitálního formátu. Toto zpřístupnění je umožněno díky projektu Kramerius. Všechny aktivity, týkající se programu Kramerius jsou shromážděny do národního programu Ministerstva kultury ČR VISK 7 s tím, že každá veřejná knihovna může žádat o finanční podporu pro svůj digitalizační projekt.

V letech 1997-1999 vybudovala Národní knihovna ČR speciální pracoviště pro digitalizaci mikrofilmů a mikrofiší. Toto nové pracoviště bylo zprovozněno v rámci projektu „Digitalizace mikromédií“ (Polišenský, 1999).⁷ Nejdůležitější mikrofilmy, vzniklé v rámci projektu Kramerius, jsou uloženy ve speciálním repozitáři Národní knihovny. Národní knihovna digitalizuje dokumenty i pro jiné kulturní instituce a zajišťuje centrálně archivaci digitálních dokumentů. V případě mikrofilmů si mohou

---

⁷ Projekt NK ČR, financovaný z grandu VaV Ministerstva kultury ČR. Projekt vznikl s cílem vybudovat pracoviště digitalizace mikrofilmů a mikrofiší a digitální dokumenty zpřístupnit prostřednictvím internetu a CD-R.

vybudovat archiv samy knihovny, ovšem pouze pokud splňují vhodné podmínky pro uložení.

Kramérius má 3 podprogramy :

- 1) Ústřední a regionální deníky
- 2) Odborná a speciální periodika
- 3) Regionální periodika a významné regionální knižní sbírky

4.3.1 Aplikace Kramérius

Kramérius je software určený ke zpřístupnění digitalizovaných dokumentů, pojmenovaný stejně jako program pro zachování mikrofilmů. Kromě digitalizovaných monografií nebo periodik může být využit i pro jiné typy dokumentů, např. staré tisky a hudebniny, popř. obrazové dokumenty (mapy). Kramérius je průběžně aktualizován, aby odpovídal standardům vyhlášených Národní knihovnou České republiky. V Kramériovi je možné vyhledávat v metadatech i v plných textech (Foltýn, 2012).

Poslední aktuální verzí je Kramérius 4 (4.7), který by měl být již verzí finální. Tento software byl průběžně vyvíjen a publikován od roku 2009 do roku 2012. Kramérius 4 je v současnosti instalován ve 20 knihovnách po celé České republice. V Národní knihovně ČR bohužel Kramérius zatím není v plném provozu, již druhým rokem je pouze ve formě testování.

Na vývoji se podíleli odborníci z Národní knihovny ČR, Knihovny Akademie věd ČR a Moravské zemské knihovny v Brně, Národní technické knihovny a Národní lékařské knihovny, spolu s technologickou podporou, firmou INCAD, s.r.o. Systém Kramérius je až do roku 2015 financován díky projektu "Česká digitální knihovna a nástroje pro zajištění komplexních digitalizačních procesů"⁸ Ministerstvem kultury ČR z Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI). Na financování se podílí i Národní knihovna ČR a Moravská zemská knihovna v Brně.

V současnosti nabízí Kramérius přístup k více než 8 700 000 stranám. Jedná se převážně o kopie dokumentů z 19. století. U všech dokumentů je ošetřen problém

---

⁸ Viz podkapitola 4.6 Česká digitální knihovna.

s autorskými právy. Všechny monografie publikované do roku 1880 by měly být volně přístupné. To samé se týká periodik, vydaných do roku 1890. Je ošetřen i případ dokumentů, vydaných po roce 1890. Je možné, že u takovýchto dokumentů existuje vlastník autorských práv. Pokud instituce takový dokument vydaný po r. 1890 zdigitalizuje a chce jej zpřístupnit veřejnosti, musí sepsat s majitelem autorských práv smlouvu o umožnění veřejného poskytování díla. Tato smlouva umožní instituci digitální kopii dokumentu široké veřejnosti zpřístupnit, ovšem pouze v prostorách dané instituce.

Momentálně je naplánován nový open source systém pro zpřístupnění digitálních dokumentů s označením Kramerius 5. Tento systém by měl být hotov nejpozději v roce 2015. Kramerius 5 by měl být také systémem, umožňující přístup do plánované České národní knihovny. Jeho vývojáři se také zajímají o vytvoření aplikace Kramerius na mobilní telefony.

Kramerius je velký a bezesporu prospěšný projekt, který umožňuje chránit a také zpřístupnit všem zájemcům velkou část našeho novodobého knižního historického dědictví.

4.4 Záchrana neperiodických bohemikálních dokumentů 19. století ohrožených degradací papíru

Národní knihovna se z důvodů degradace papíru starších bohemikálních dokumentů a následné nemožnosti zpřístupnit tyto tituly čtenářům snažila o jejich zachování pomocí digitalizace. Poškozené dokumenty pocházejí zejména z 19. století. Aby získala Národní knihovna ČR potřebné finance, přihlásila se o grant Norských fondů (1. Prioritní oblast „Uchování evropského kulturního bohatství“) (Polišenský, 2009), jenž by digitalizaci zafinancoval. Finanční podporu získala v roce 2006

Celý projekt probíhal od roku 2007 do poloviny roku 2010⁹, a jeho celková cena byla 1 200 000 eur. Z této částky byl čerpán téměř 1 milion eur z dotací Norských fondů. Zbytek částky uhradila Národní knihovna ČR (cca 200 000 eur).

---

⁹ Původně byl projekt naplánován na 4 roky.

Když Národní knihovna ČR začala na projektu pracovat, vyhlásila nejprve výběrové řízení pro externí firmy, jež měly dokumenty digitálně zpracovat (skenování, mikrofilmování, zpracování zdrojových dat apod.) Dále musela rozhodnout, které z velkého množství ohrožených titulů vlastně bude digitalizovat. Mezi hlavní kritéria pro výběr titulů, které budou následně externími firmami zpracovány, patřila unikátnost titulu a stav jeho degradace. Když byly vhodné dokumenty vybrány, oddělení revize NK tyto dokumenty připravilo pro reformátování. Dalšími zúčastněnými odděleními v tomto projektu byla oddělení mikrografie, oddělení digitalizace, oddělení péče pro novodobé fondy a oddělení zachování fondu. Dále NK ČR zajišťovala archivaci výsledných digitalizovaných mikrofilmů ve svém skladu se speciálními klimatickými podmínkami a zajistila také jejich archivaci na svém uložišti digitálním. Díky využití externích firem nemusela NK ČR přijímat, kromě několika brigádníků a pracovníků pro koordinaci projektu, žádné stálé zaměstnance. Což bylo pro Národní knihovnu výhodné. Zároveň tu ale bylo riziko možného selhání externích firem při provádění projektu. To se naštěstí nestalo.

Aby externí firmy mohly začít s dokumenty pracovat, musela se nejprve Národní knihovna ČR na reformátování dokumentů připravit. Začátek prací externích firem byl naplánován na rok 2007, proto již od roku 2005 probíhaly přípravy a výběr dokumentů pro záchranu. Oddělení mikrografie NK ČR část vybraných dokumentů mikrofilmovala.¹⁰ S pomocí těchto příprav zajistila Národní knihovna ČR dostatek materiálů pro jejich další zpracování externími firmami, tudíž tyto mohly zahájit svou práci dle plánu.

Celkem bylo reformátováno asi 16 000 publikací (Polišenský, 2009). Naformátované dokumenty byly následně prostřednictvím systému Kramerius zpřístupněny veřejnosti. Díky tomuto programu má tak veřejnost možnost zhlédnout nejvýznamnější dokumenty 19. století.

4.5 Národní digitální knihovna České republiky

V této podkapitole se budu zabývat jedním velmi důležitým a bohužel zatím nedokončeným projektem Národní knihovny ČR. Projekt tvorby NDK je financován

---

¹⁰ Část těchto mikrofilmů byla později digitalizována v oddělení digitalizace NK ČR.

nejen státem, ale hlavně Evropskou unií. Ta podpořila projekt částkou 255 milionů korun z Integrovaného operačního programu EU ze Strukturálních fondů EU.¹¹

Na projektu vytvoření Národní digitální knihovny začala Národní knihovna ČR pracovat v roce 2010 společně s Moravskou zemskou knihovnou v Brně. Kromě MZK se na projektu podílí také Knihovna akademie věd ČR. Společně směřují k cíli, kterým je digitalizace a zpřístupnění českého kulturního bohatství. Hlavním cílem programu je „Vytvoření Národní digitální knihovny“.

Projekt Národní digitální knihovna má 3 cíle:

1) Digitalizovat část fondů bohemikální produkce. Digitalizovány jsou zejména české knihy a periodika z 19. až 21. století. Týká se to hlavně dokumentů tištěných na kyselém papíře, které jsou často žádané čtenáři. Část z těchto digitalizovaných dokumentů by měla být dostupná přes internet (pokud to bude v souladu s autorským zákonem), zbytek dokumentů pak bude dostupných v NK ČR nebo v MZK.

2) Vytvořit vhodné digitální uložení, ve kterém bude dostatečný prostor jak pro dokumenty, jež jsou digitalizované nyní, tak pro digitalizované dokumenty z jiných projektů. Uložení musí být zároveň bezpečné a musí poskytovat uložení dlouhodobě.

3) Zpřístupnit digitalizované dokumenty pro uživatele na jednom místě. Interface by měl být uživatelsky vstřícný (Moravská zemská knihovna, [2011]).

Na konci roku 2011 Národní knihovna zastavila digitalizaci na žádost Ministerstva kultury ČR. Jedním z důvodů byla pochybnost ve věci výběru firmy, která měla zajistit podmínky pro digitalizaci vybraných svazků a jejich trvalého uložení a zpřístupnění. V témže roce také odešlo několik zaměstnanců Národní knihovny pracujících na projektu NDK několik let. Připomínky nezněly pouze z Ministerstva kultury ČR, ale i od Rady knihovny Akademie věd ČR a Dozorčí rady Knihovny AV ČR, spolu s Ústřední knihovnickou radou.¹² Na začátku roku 2012 se provoz digitalizace

---

¹¹ Evropský fond pro regionální rozvoj.

¹² Poradní orgán ministra kultury.

obnovil. Stejně tak práce na Národní digitální knihovně, na jejíž vytvoření získala tendr firma Logica, spolupracující na tomto projektu s firmou AiP Safe.¹³

Do konce roku 2014 by mělo být zdigitalizováno 300 tisíc svazků. V dnešní době má projekt Národní digitální knihovna zhruba dvouletý skluz.

Momentálně pokračuje digitalizace dokumentů jak v NK ČR, tak v MZK. Národní digitální knihovna nebude mít samostatný portál, ale uživatelé budou mít k digitálním kopiím přístup prostřednictvím aplikace Kramerius. Tyto dokumenty nejsou prozatím přístupné široké veřejnosti a není známo, kdy by se tato situace měla změnit.

V době dokončení této bakalářské práce byl spuštěn testovací provoz NDK. Není přístupná široké veřejnosti a není známo, kdy se tak stane. Informace o budoucím vývoji nejsou známy.

4.6 Česká digitální knihovna

V České republice v současnosti probíhá projekt zaměřený na vývoj rozsáhlého digitálního prostředí s názvem Česká digitální knihovna.

Česká digitální knihovna je projekt spuštěný v roce 2012 a jeho řešení potrvá do roku 2015. Program „Česká digitální knihovna a nástroje pro zajištění komplexních digitalizačních procesů“ je řešen Knihovnou Akademie věd ČR a Národní knihovnou ČR ve spolupráci s Moravskou zemskou knihovnou v Brně (hlavní řešitel Ing. Martin Lhoták z Knihovny AV ČR). Česká digitální knihovna (ČDK) je sponzorována národním programem NAKI Ministerstva kultury ČR (Lhoták, 2012). Česká digitální knihovna by měla agregovat obsah digitálních knihoven v ČR. Nebude se zabývat přímo digitalizací fondů jako Národní digitální knihovna, ale vytvořením systému pro sběr metadat a poskytnutí přístupu k digitalizovaným sbírkám českých institucí, včetně dat v rámci NDK. Kromě toho se Česká digitální knihovna stane poskytovatelem agregovaných dat pro mezinárodní portál Europeana a World Digital Library. Zároveň poskytne jednotné rozhraní pro uživatele (např. fulltextové vyhledávání).

---

¹³ Viz AiP, s.r.o. v podkapitole 2.2 Česká historie digitalizace

Jedním z vedlejších cílů ČDK je vytvoření nové verze Krameria (Kramerius 5). Tento nově vyvinutý systém bude sloužit jako nástroj pro zpřístupnění digitálních dokumentů.

4.7 Google Books

Google Books je jedním z mezinárodních projektů společnosti Google. Google spolupracuje nejen s více než 40 knihovnami z celého světa (Baron, 2011), ale i s vydavateli nebo autory, kteří pomocí služby „Knihy Google“ zpřístupňují přes Internet své knižní fondy. Když začal Google oslovovat evropské knihovny kvůli jejich účasti v projektu, zaměřoval se zejména na knihovny s velkými historickými fondy, mezi něž patří i Národní knihovna ČR.

V České republice začal být projekt Google Books realizován v roce 2011. Národní knihovna ČR je dvanáctou evropskou knihovnou, která pomocí projektu Google Books zveřejní své historické fondy (Národní knihovna ČR, 2011). Spojení mezi Národní knihovnou a soukromou firmou Google měla původně zajistit záchranu asi 200 000 svazků, zejména ze Slovanské knihovny, skutečnost však bude zřejmě jiná (počet zdigitalizovaných svazků bude pravděpodobně menší). Projekt Google Books není pro Národní knihovnu ČR nijak časově omezen, i když původní předběžný odhad bylo ukončení projektu do roku 2019. Momentálně se hovoří spíše o roku 2016.

Google má v tomto projektu následující roli: Google zajistí samotnou digitalizaci a veškerou logistiku související s projektem. Tato činnost je ale podmíněna elektronickým katalogem dokumentů, jež bude Google digitalizovat. Katalog by měl být vytvořený podle požadavků Google, Národní knihovna ho však nemá, a proto se rozhodla přetvořit svůj stávající katalog STT (Databáze prvotisků, starých tisků a map 1450-1800).

Bohužel je Národní knihovna ČR v projektu Google Books na dolní hranici financování. Tímto způsobem se dá zajistit knihovnická stránka projektu, ale nejde zaručit restaurátorské práce. Momentálně je zpracováno přes 23 tisíc svazků. Na tyto svazky, vydané v 16. až 18. století, se již nevztahují autorská práva a budou tedy moci být digitalizovány. Poté budou digitální kopie dokumentů umístěny ke stažení na stránkách Googlu. K plnému textu se ovšem zájemci dostanou pouze po zaplacení určité částky. Google však nebude jediný, který se postará o zpřístupnění výsledných

digitálních kopií historického fondu NK ČR. Tyto digitální kopie budou také zveřejněny prostřednictvím aplikace Kramerius v rámci Národní digitální knihovny, bohužel pouze v prostorách NK ČR (Národní knihovna ČR, 2011).

Národní knihovna ČR není jediná česká knihovna, o jejíž historické fondy má společnost Google zájem. Kromě NK ČR spolupracuje Google ještě s Moravskou zemskou knihovnou v Brně.

Spolupráce se společností Google je pro Národní knihovnu ČR velká výzva a úspěch.

4.8 WebArchiv

Jeden z dalších projektů Národní knihovny ČR, kterým se budu zabývat, je projekt WebArchiv. Je to projekt, vytvořený ve spolupráci s Moravskou zemskou knihovnou v Brně a Ústavem výpočetní techniky Masarykovy univerzity v Brně. Úkolem WebArchivu je shromažďovat webové zdroje, následně je archivovat a digitálně zpřístupnit. Tímto archivováním se tak mohou dochovat digitální dokumenty, které mají v odborných oblastech (např. historie) vysokou hodnotu, ale je tu možnost jejich nenávratné ztráty, protože jejich zveřejnění proběhlo pouze prostřednictvím internetu. WebArchiv by se měl být společně s Manuscriptoriem a Krameriem základem pro Národní digitální knihovnu (Kwiatkowska-Žák, 2009).

Národní knihovna ČR začala pracovat na projektu WebArchiv v roce 2000. Celý projekt je financován prostřednictvím grantu Ministerstva kultury ČR.

Jedním z problémů, který omezuje činnost WebArchivu je současná verze autorského zákona. Ten neumožňuje zpřístupnit získaná data v digitálním archivu. Veřejná část archivu je přístupná on-line prostřednictvím internetu odkudkoliv. Zbylá data, která jsou uložena v digitálním archivu, si mohou prohlédnout pouze čtenáři Národní knihovny ČR, a to jen v budově NK v Klementinu (WebArchiv, 2013). WebArchiv archivovaná data také chrání, ale v případě problémů s fyzickým serverem není možné data zpřístupnit. Proto je druhá kopie archivovaných dat se souhlasem

správce datových uložišť Národní knihovny ČR uložena v Klementinu. V roce 2006 získal projekt WebArchiv cenu INFORUM.¹⁴

Národní knihovna ČR se stala se svým projektem WebArchiv členem organizace International Internet Preservation Consortium, zabývající se standardy, zlepšováním nástrojů a postupu k archivaci webu. NK ČR se v organizaci IIPC podílela na několika pracovních úkolech. V rámci projektu WebArchiv se Národní knihovna účastnila i evropského projektu Living Web Archives (LiWA), který probíhal v letech 2008 až 2011 (Národní knihovna ČR, 2013). Tento projekt se společně s dalšími 8 partnery (včetně Moravské zemské knihovny v Brně) z různých evropských zemí zaměřil na vývoj nových nástrojů a technologií pro archivaci webu. Projekt LiWa ovšem není jediný, kterého se Národní knihovna ČR s WebArchivem zúčastnila. Dalšími projekty jsou například Communia nebo Creative Commons.

4.9 Registr digitalizace

Registr digitalizace¹⁵ (dále jako RD) je systém, s jehož pomocí české instituce provádějí evidenci svých digitalizovaných dokumentů, a zabraňují tak vytváření duplicit. RD by tak měl být stěžejním místem pro digitalizující knihovny. Zároveň by měl sloužit i uživatelům, kteří hledají informace o digitalizovaných dokumentech (zda je titul digitalizován a kde je k němu možné získat přístup). Všechny informace, jak pro knihovny, tak pro uživatele, jsou dostupné na jednom místě.

Registr digitalizace je původní projekt Knihovny Akademie věd ČR ve spolupráci s Národní knihovnou ČR a společností InCad. Tyto instituce se snažily vyřešit problém duplicit v době, kdy knihovny přecházely na hromadnou digitalizaci, což se stalo v roce 2007. Vznikla proto potřeba evidovat proces digitalizace, a tím duplicitu eliminovat. Proto byl v roce 2008 předložen návrh na vytvoření RD. Projekt byl financován Ministerstvem kultury ČR z grantů Výzkumu a vývoje (VaV) a VISK. Firma InCad (jež měla s prací knihoven již zkušenosti), se postarala o vývoj, který ukončila v roce 2011.

---

¹⁴ Ceny vyhlašované v rámci konference INFORUM, pořádané každoročně firmou AiP. Jsou oceňovány nejvýznamnější a nejlepší české a slovenské produkty, služby nebo činy spojené s elektronickými informačními zdroji, které mají význam pro českou či slovenskou oblast.

¹⁵ Informace, uvedené v následující kapitole, byly získány nejen pomocí písemných informačních zdrojů, ale i na základě osobního rozhovoru, který proběhl mezi mnou, autorkou této práce, a paní Mgr. Helenou Dvořákovou. Tento rozhovor se uskutečnil na jaře r. 2013.

Na jaře 2011 převzala provoz a správu Registru digitalizace Národní knihovna ČR. NK ČR spravuje jeho obsah, správa systému zůstala na společnosti InCad. Momentálně je projekt RD financován Ministerstvem kultury ČR v rámci položky na údržbu a menší rozvoj.

Registr nabízí dvě rozhraní: první je veřejně dostupné na internetových stránkách Registru digitalizace (tj. informace o uložení originálního dokumentu, o vlastníkovi apod.). Druhé rozhraní je určeno registrovaným uživatelům, kteří mohou sledovat přímo jednotlivé kroky digitalizace (workflow, kroky jednotlivých pracovišť...). K tomu využívá NK ČR systém RDflow. RDflow je aplikace s open-source licencí¹⁶ a je zdarma. Zainteresované instituce si tak mohou RDflow stáhnout pomocí Internetu, a nejsou závislé na Národní knihovně ČR a její dostupnosti Registru digitalizace. Což znamená, že i když bude mít systém RD v Národní knihovně výpadek, na ostatní knihovny a jejich přístup k workflow to nebude mít vliv, protože tento výpadek postihne pouze uživatele, kteří se chtějí podívat do RD z Národní knihovny ČR.

Potřebné údaje o svém digitalizovaném dokumentu mohou poskytnout knihovny buď prostřednictvím systému Aleph (větší knihovny), nebo mohou údaje zaslat přímo do NK ČR v excelové tabulce (menší knihovny). Údaje, uvedené v excelové tabulce, pak doplní do formuláře RD pracovník Národní knihovny ČR.

Registr digitalizace úplně nesplňuje stanové cíle, zejména co se vícesvazkových souborů týče, ale na systému se neustále pracuje. Dalším problémem je nedostatečná spolupráce s knihovnami, které nezasílají do Registru údaje v časovém předstihu. Aby systém spolehlivě fungoval a předešlo se tím duplicitní práci, musí se zadat údaje do systému včas. Bohužel velký počet knihoven tuto podmínku nedodržuje a zadají údaje až ve chvíli, kdy začnou s digitalizací, i když v jiné knihovně jsou již s digitalizací stejného dokumentu skoro hotovi. Kvůli tomu se bohužel promarní hodiny práce a peněz.

Registr digitalizace obsahoval v roce 2011 na 40 000 záznamů ze 43 knihoven (financované převážně z VISK 7). Ke konci roku 2012 to bylo již kolem 73 000 (asi 50 000 titulů) z 56 knihoven včetně krajské digitalizace (Dvořáková, 2012).

---

¹⁶ Otevřený software, tj. software s otevřeným zdrojovým, který je možný za určitých podmínek upravovat.

Registr digitalizace spolupracuje také se Souborným katalogem ČR a systémem Kramerius. V budoucnu se chystá spolupracovat i s Českou digitální knihovnou.

Hlavním partnerem Národní knihovny ČR v souvislosti s Registrem digitalizace je Moravská zemská knihovna v Brně, která zpracovává hlavně oblast Moravy a Slezska. Údaje pak sdílí s Národní knihovnou ČR, která zpracovává převážně dokumenty institucí na území Čech.

Postupně se do projektu Registr digitalizace připojila např. Národní technická knihovna, Městská knihovna v Praze, Česká digitální matematická knihovna Masarykovy univerzity a mnoho dalších. RD spolupracuje s různými knihovnickými informačními systémy, jako je Kramerius. Registr provozuje Národní knihovna ČR na webové adrese <http://www.registrdigitalizace.cz/rdcz/>.

Registr digitalizace je momentálně na národní úrovni, ale snaží se pokračovat na úroveň evropskou.

Já osobně považuji Registr digitalizace za velmi úspěšný projekt. I když systém nefunguje úplně spolehlivě, je stále velmi potřebným a přehledným zdrojem digitalizovaných dokumentů. Zvláště v dnešní době, kdy se počet digitalizujících knihoven stále zvyšuje (i díky podpoře digitalizace kraji). Pokud se knihovny naučí s Registrem spolupracovat, předpokládám, že se následným zamezením duplicit ušetří velké náklady, které budou instituce moci použít na digitalizaci jiných historických dokumentů.

4.10 URN:NBN Resolver

Uniform Resource Name (URN) je identifikátor, který jednoznačně určí totožnost digitálního dokumentu a společně s adresou URL určí přesné umístění digitální kopie dokumentu. Nevýhodou tohoto systému je neustálá potřeba aktualizace informací daného dokumentu, aby bylo možné jej vždy dohledat.

Autoritou pro přidělování identifikátorů s prefixem URN:NBN:CZ je Národní knihovna ČR, která identifikátory dokumentům generuje a přiřazuje pomocí aplikace URN:NBN Resolver. NK ČR dále vyvinula systém ČIDLO (Český systém pro identifikaci a lokalizaci dokumentů digitálního kulturního dědictví), ve kterém je veškerý projekt

spravován s podporou softwarového nástroje CZIDLO, který byl vyvinut v letech 2011-2012.¹⁷

Projekt začal v roce 2009 (téměř ve stejné době jako Registr digitalizace) vývojem resolveru. Původně byl zamýšlen jako nedílná součást Národní digitální knihovny, postupem času se však vyvinul jako nástroj, který sice s NDK spolupracuje formou dodávání dat o digitalizovaných dokumentech, ale jinak je naprosto samostatný a na NDK nezávislý. Od dubna roku 2013 je celý projekt URN:NBN Resolver v ostrém provozu. Identifikátor URN se přiděluje pouze nově digitalizovaným knižním či seriálovým dokumentům bohemikální produkce. Udělit URN již digitalizovaným dokumentům bude zřejmě možné, ale zatím není známo, kdy se tak stane.

Instituce, která žádá o udělení identifikátoru pro své digitální dokumenty, se nazývá registrátor. Funkčních registrátorů je momentálně 33, dále je několik institucí, u kterých je systém ve formě testování. Další skupinou jsou tzv. archivátoři, kteří dokumenty digitalizují, ale digitální kopie dokumentu uloží, zj. z finančních důvodů, v digitálním depozitáři jiných knihoven (např. v MZK). Registrátoři musí dodržovat pravidla stanovená NK ČR.

Registrátoři zašlou kurátorovi projektu 2 deriváty se zdigitalizovaným dokumentem a veškerými informacemi o dokumentu, včetně URL. Jeden z derivátů je uložen do centrálního digitálního depozitáře pro trvalé uchování. Druhý balíček bude v budoucnu zpřístupněn pro širokou veřejnost v rámci Národní digitální knihovny prostřednictvím systému Kramerius. Tyto digitální kopie dokumentů však budou moci být zobrazeny kvůli autorskému zákonu pouze v knihovnách, které tyto dokumenty vlastní. Národní knihovna ČR tak nebude žádné digitální kopie dokumentů zveřejňovat, pouze na ně odkáže. Dále budou mít kopie v Krameriovi nižší rozlišení, než kopie uložené v centrálním depozitáři.

V případě, že byl dokument smazán či změněn, je možné ho stále dohledat s pomocí metadat a bibliografické části záznamu, která je v resolveru stále uložena. Registrátor musí sám informovat o zániku dokumentu.

---

¹⁷ Informace, uvedené v následující kapitole, byly získány nejen pomocí písemných informačních zdrojů, ale i na základě osobního rozhovoru, který proběhl mezi mnou, autorkou této práce, a panem Mgr. Zdeňkem Vaškem. Tento rozhovor se uskutečnil v květnu 2013.

Identifikátor URN:NBN se skládá ze tří částí: z identifikátoru dané země – urn:nbn:cz (Česká republika), následuje kód registrátora, např. nk (Národní knihovna ČR), jako poslední je uveden šestimístný alfanumerický kód dokumentu.

URN:NBN je součástí systému URN, spravovaného Internet Corporation for Assigned Names and Numbers (ICANN).

Resolver je plně v provozu, tudíž je použitelný i pro veřejnost, která může v ČIDLU vyhledávat potřebné dokumenty. Myslím, že v dnešním nepřehledném množství informací je důležité najít potřebné důležité dokumenty takovéto velké hodnoty, jako jsou digitální kopie dokumentů. URN:NBN Resolver zřejmě funguje dobře a měl by tedy být přínosem pro širokou veřejnost.

5 Budoucí vývoj aktivit NK ČR v Praze v oblasti digitalizace především v evropském kontextu

Jedním z největších problémů pozitivního vývoje v oblasti digitalizace je autorský zákon. Nedostatečné ošetření ve věci autorských práv a digitalizace ve stávající verzi autorského zákona mělo být vyřešeno novelizací tohoto zákona, což se sice stalo, v novelizaci je však řešen pouze problém digitalizace v rámci osiřelého díla.¹⁸

Co se týče ostatních dokumentů, je možné je digitalizovat a archivovat, ale Národní knihovna ČR ani jiné instituce tyto dokumenty nemohou zveřejnit. Týká se to i internetového obsahu, což omezuje činnost WebArchivu.

Je možné dokumenty zpřístupnit, pokud je uzavřena licence s majiteli autorského práva. V tomto případě je pak možné umožnit přístup k dokumentu v prostorách dané knihovny, ne však zhotovit digitální kopii, čímž se zamezuje také vzájemné sdílení mezi knihovnami.

Novelizací autorského zákona, která by vyřešila stávající situaci, se Ministerstvo kultury ČR zabývá zhruba od roku 2005. K žádné větší změně zákona však dosud nedošlo. Až nyní, ale jak jsem uvedla výše, tato změna se týká pouze osiřelých děl.

S novelizací autorského zákona by bylo umožněno digitalizovat jakékoliv dokumenty, tedy nejen ty historické. Byla by možnost přecházet si v knihovnách legálně jakýkoliv digitalizovaný dokument, což by mohlo ovlivnit i četnost nelegálního stahování přes internet, resp. snížení této četnosti. Zvýšil by se výběr dokumentů, což by mohlo vést ke zvýšení návštěvnosti knihoven. Meziknihovní služba by probíhala hlavně virtuální cestou.

---

¹⁸ Autorské dílo, jehož doba ochrany autorských práv dosud neuplynula, ale jehož autor nebo jiný nositel autorských práv není znám (protože např. autor nedal zaregistrovat svou práci nebo prodal autorská práva někomu jinému a nenahlásil tuto změnu), nebo je znám, ale nelze jej nalézt (neví se místo jeho současného pobytu), proto nelze získat od něj svolení k užití jeho díla v případech, kdy je tento souhlas nutný. V případě úmrtí nositele autorských práv nejsou známi ani jeho dědicové nebo je nelze najít, a tak není možné získat od nich souhlas. Skutečnost, že ještě neuplynula doba ochrany autorských, popř. souvisejících práv, lze dovodit např. na základě znalosti data úmrtí či narození autora, popř. data zveřejnění díla nebo stáří díla apod. (Havlová, KTD, 2003-)

Hlavní součástí vývoje digitalizace jsou technologie. Technický pokrok jde neustále kupředu, neustále se zlepšují nástroje pro digitalizaci, a výsledná kopie je lepší a lepší kvality. Pokud se vyřeší problém rychlého stárnutí hardwaru a softwaru a klesnou finanční nároky na digitalizaci, možnosti pro masivní použití digitalizace se zvýší. Neodvážím se však odhadnout, kdy by k této situaci mohlo dojít.

5.1 Strategie NK ČR pro budoucnost digitalizace

Každých pět let vypracovává Národní knihovna ČR dokument o svém budoucím rozvoji. Tento plán se zaměřuje na budoucí směr vývoje NK ČR v 6 strategických oblastech. Jedna z těchto oblastí se zabývá vývojem v uchování národního kulturního dědictví pro budoucnost.

V poslední verzi dokumentu „Strategie rozvoje NK ČR v letech 2011-2016“ (Národní knihovna ČR, 2011) si Národní knihovna stanovila několik cílů.

Prvním z cílů je vybudování nového depozitáře, který zajistí dostatek prostoru pro uložení analogových dokumentů. Tento bod Strategie je téměř splněn, protože nový depozitář v Hostivaři je již dostavěn. V průběhu letošního roku by měl být již v plném provozu.

Jako druhý cíl si NK ČR stanovila vyvinout nové, lepší postupy pro uchování fyzického stavu dokumentů. Myslí se tím vytvoření nových postupů např. pro restaurování dokumentů, nové metody pro odkyselování papíru a podobně.

Předposledním bod Strategie pro digitalizaci se týká projektu Národní digitální knihovna. V rámci projektu má být vytvořeno vhodné uložení pro digitální dokumenty.

Poslední, čtvrtý cíl, se týká elektronických zdrojů. Jedná se o legislativu povinného výtisku a o problematiku born-digital dokumentů. Tento bod má souvislost s mezinárodním dokumentem, vydaným organizací UNESCO. Tím dokumentem je tzv. „Charta o ochraně digitálního dědictví“, a Národní knihovna ČR se zavázala tato doporučení dodržovat.

Pokroky v naplňování strategie zveřejňuje Národní knihovny každý rok ve svých výročních zprávách.

5.1.1 Obecná strategie NK ČR pro digitální archivaci

Technologický pokrok pro oblast digitalizace poskytl nové možnosti pro uchování a zpřístupnění ohrožených dokumentů. Neustálý vývoj technologií ale přinesl i překážky, protože zařízení pro digitalizaci kvůli tomuto pokroku rychle zastarávají. Tento problém se týká jak hardwaru, tak softwaru.

Organizace UNESCO zareagovala na riziko ztráty digitálního dědictví kvůli digitálním technologiím a vydala mezinárodní dokument „Charta o ochraně digitálního dědictví“.¹⁹ Národní knihovna ČR se zavázala tuto Chartu následovat. Charta upozorňuje zejména na tzv. born-digital dokumenty, které jsou publikovány pouze prostřednictvím Internetu a hrozí tak jejich ztráta. NK ČR se snaží tyto dokumenty získat a uchovat ve svém datovém uložišti.

Součástí obecné strategie digitální archivace je Systém pravidel digitální archivace a projektový plán digitální archivace.

5.1.2 Strategie digitalizace kulturního obsahu na léta 2013-2020

Dne 30. ledna 2013 vláda České republiky schválila Strategii digitalizace kulturního obsahu na léta 2013-2020. Tento dokument předkládá cíle Ministerstva kultury ve věci digitalizace a návrh jejich řešení. Strategie digitalizace souvisí i s Národní knihovnou ČR, která se stala hlavním garantem pro cíle, týkající se knihoven. Mezi tyto cíle patří např. spolupráce mezi knihovnami různých úrovní, využívání Registru digitalizace či integrace digitalizovaných dokumentů do evropské digitální knihovny Europeana (Ministerstvo kultury ČR, 2013).

Dalším bodem Strategie pro digitalizaci je zajištění dostatečných finančních prostředků. Ministerstvo kultury ČR chce podmínit získání grantu povinností zpřístupnit veškeré digitalizované dokument alespoň pro potřeby výzkumu a vzdělání.

Ministerstvo kultury ČR si uvědomuje potřebu zachování národního kulturního dědictví. Pomocí digitalizace je možné tento kulturní obsah dlouhodobě uchovat (na rozdíl od nosičů s omezenou životností), a zároveň tyto vzácné dokumenty zpřístupnit veřejnosti (Česko. Úřad vlády, 2013). Tato Strategie bude v průběhu let aktualizována.

---

¹⁹ Charter on the Preservation of the Digital Heritage

5.2 Národní digitální knihovna

Co se týče NDK a jejího budoucího vývoje, záleží hlavně na tom, jak se vypořádá s velkým zpožděním a následnou sankcí v případě neúspěchu.

Do konce roku 2012 měly být instalovány veškeré technologie a propojeny s integrovaným systémem. Následně měly být uvedeny do provozu. Nestalo se tak. V dnešní době až do konce roku 2014 (kdy také skončí financování z grantu EU) se projekt má soustředit na splnění cíle kvantitativního, tedy na zhotovení co největšího počtu digitálních kopií dokumentů a následného uložení těchto kopií. Národní knihovna ČR a Moravská zemská knihovna v Brně mají právo povinného výtisku a spravují rozsáhlé historické fondy, mají tedy možnost zdigitalizovat a zpřístupnit prostřednictvím NDK opravdu velký počet dokumentů. Tím ovšem vyvstává otázka jiná: Potřebujeme vůbec takovou knihovnu? Je opravdu tak nezbytná? Ani Europeana není tak úspěšná, jak se původně plánovalo. Důležitým aspektem NDK je bezesporu zpřístupnění digitálních kopií dokumentů, které by jinak pro uživatele byly těžce přístupné. Přesto budou tyto kopie dokumentů zpřístupněny pouze prostřednictvím aplikace Kramerius, je to jednodušší než vytvoření vlastního přístupu do digitální knihovny? Zřejmě ano.

5.3 Europeana

Europeana je internetový portál, které slouží jako přístup k milionům knih, obrazů a dalších dokumentů, které jsou ve zdigitalizované podobě uloženy v muzeích, archivech, knihovnách a audiovizuálních sbírkách po celé Evropě (Purday, 2010), ale díky Europeaně jsou jejich digitální obrazy a kopie přístupné na jednom místě. Začátek projektování Europeany se datuje na počátek 90. let 20. století.

Národní knihovna se na Europeaně podílí prostřednictvím TEL²⁰, ve které je několik let členem. Kromě NK ČR přispívá do Europeany např. Národní galerie, Národní muzeum nebo Moravská zemská knihovna v Brně.

Momentálně Europeana zpřístupňuje přes 19 milionů digitálních kopií objektů kulturního dědictví včetně těch z České republiky. ČR poskytovala v roce 2011 přístup

---

²⁰ The European Library

k cca 35 tisícům objektů. Podle doporučení Evropské komise z roku 2011 by však Česká republika měla do konce roku 2015 zpřístupnit téměř 500 tisíc digitálních objektů (Evropská komise, 2011). Takto vysoké číslo se mi však zdá nesplnitelné.

Europeana začala jako velkolepý projekt, který se vyvinul trochu jinak, než bylo plánováno. I když poskytuje určitý komfort, nesplňuje počet návštěv jejího portálu očekávání. Běžný uživatel pořád raději použije běžný internetový vyhledávač, než aby pátral v Europeaně. Proto není návštěvnost portálu tak vysoká. Instituce se i tak snaží stát součástí Europeany. Národní knihovna ČR už subagregátem Europeany je. Jak moc je toto partnerství prospěšné, ukáže čas.

6 Postupný vývoj aktivit NK ČR v oblasti digitalizace

Některé základní milníky v historii Národní knihovny je možné najít v různých informačních pramenech, například na Internetu. Její celkovou historii jsem se však rozhodla rozepsat zde, v poslední kapitole své práce, kde jsou všechny tyto důležité kroky v oblasti digitalizace komplexně zaznamenány. K tomuto soupisu jsem se rozhodla zejména proto, že žádný takto ucelený soupis vývoje v NK ČR sepsán nebyl. Údaje jsem čerpala z různých informačních pramenů, hlavně však z ročenek Národní knihovny ČR.

1992

26. 10. - 27. 10. 1992

Národní knihovna ČR se rozhodla zúčastnit projektu UNESCO „Paměť světa“. Tato spolupráce vyústila ve vydání disku CD-ROM s unikátními informacemi a vzácnými dokumenty, na němž se podílela Národní knihovna společně s AiP, s.r.o.

1993

Duben až květen 1993

Ve spolupráci s Albertina icome Praha vydala Národní knihovna CD-ROM „Paměť světa“. Tento CD-ROM byl příznivě přijat odbornou veřejností, což přispělo k získání grantu od UNESCO ve výši 25 000 dolarů pro další výzkum v digitalizaci.

12. 5. 1993

V prostorách NK ČR se uskutečnila tisková konference k vydání CD-ROM „Paměť světa“.

1994

NK ČR se rozhodla rozšířit svou spolupráci s firmou AiP na vydání dalších disků CD-ROM z digitalizačních projektů. V tomto období také NK ČR uzavřela smlouvu s organizací UNESCO na vydání CD-ROM „Antifonář Sedleckého“.

Národní knihovna položila základy řady Memoriae Mundi Series Bohemica a získává od organizace další grant ve výši 20 000 dolarů.

Byl také schválen program digitalizace vzácných rukopisů a tisků a vytvořen základní seznam titulů, které by měly být zpracovány na CD-ROM.

Nadace pro záchranu Národní knihovny poskytla finance na vydání tzv. Malé Richentalovy kroniky s komentáři.

1995

Jaro 1995

Národní knihovna ČR vydala dva disky CD-ROM: „Antifonář Sedleckého“, a „Malá Riechentalova kronika s komentáři“. Oba tyto projekty vznikly v rámci programu UNESCO „Paměť světa“.

9. 3. - 10. 3. 1995

V Budapešti (Maďarsko) se uskutečnilo zasedání regionální skupiny programu UNESCO „Paměť světa“. Národní knihovna ČR na tomto zasedání prezentuje své zkušenosti a výsledky vývojových prací v oblasti digitalizace starých rukopisů.

15. 3. 1995

Mellonova nadace schválila udělení grantu na projekt Národní knihovny ČR RETROCON. Celková výše grantu byla 150 000 dolarů.

2. 5. 1995

Národní knihovna ČR předvedla v Klementinu široké veřejnosti své výsledky digitalizace faksimilií.

Podzim 1995

V Národní knihovně ČR se uskutečnil mezinárodní seminář Opening of the East European Library. Při této příležitosti vydala NK publikaci *Digitization of Old Manuscripts*, která obsahovala přílohu v podobě demonstračního a testovacího disku CD-ROM.

V roce 1995 bylo rovněž zahájeno budování digitálního pracoviště v NK ČR.

1996

Národní knihovna ČR se podílí na *First UNESCO Memory of the World Conference* v Oslo a prezentuje své výsledky digitalizace stálým delegátům v sídle UNESCO v Paříži. Národní knihovna ČR a Albertina icome Praha jsou uznány jako jedni z předních partnerů UNESCO v oblasti digitalizace.

Březen 1996

V březnu 1996 se Národní knihovna stala hostitelem zasedání Subkomise pro technologie programu Paměť světa a expertů Evropské komise. Členem této subkomise se stal i zástupce NK ČR, p. Adolf Knoll. Zároveň byl A. Knoll jmenován členem Mezinárodní poradní rady programu Paměť světa. Později téhož roku získala NK ČR grant Evropské komise pro oblast telematiky pro knihovnu v rámci programu pro vybudování moderního informačního systému o rukopisech. NK ČR využila toho grantu pro položení základu Manuscriptoria.

V listopadu roku 1996 uspořádala Národní knihovna ČR na žádost organizace UNESCO stáž a školení pro zahraniční experty pro oblast digitalizace. Zároveň bylo dobudováno digitální pracoviště NK ČR. Toto nové oddělení provozovala NK ČR společně s firmou Albertina icome Praha.

1997

Rok 1997 se nesl v duchu úspor. Byly výrazně omezeny veškeré finanční zdroje pro knihovnu, v případě digitalizace se však podařilo získat finance z grantů. Byl jím například grant Výzkum a vývoj, financovaný Ministerstvem kultury ČR pro projekt „Zpřístupnění a archivace vzácných dokumentů s využitím digitalizační technologie“. Řešitelem tohoto projektu byl Mgr. Adolf Knoll spolu s Ing. Stanislavem Psohlavcem (AiP, s.r.o.). Cílem projektu bylo „navržení, odzkoušení a implementace takové datové struktury, která umožní otevřený přístup ke vznikajícím digitálním dokumentům a jejich dlouhodobou archivaci“ (Národní knihovna, [1989]-2004). Výsledkem byl základ digitálního archivu. Byl vytvořen formát DOBM, který UNESCO přijalo jako mezinárodní standard pro digitální produkty programu „Paměť světa“.

Dalším projektem, na kterém NK ČR díky grantu pracovala, byl KRAMERIUS I. – Projekt ochranného mikrofilmování.

Za rok 1997 zdigitalizovala NK ČR 50 rukopisů a dalších 20 bylo rozpracováno.

1998

V roce 1998 vypracovala Národní knihovna plán pro příští léta. Poprvé však byla do „Strategie rozvoje v letech 1999-2003“ vnesena i položka pro digitalizaci.²¹ Dalším pokrokem bylo spuštění databáze digitalizovaných rukopisů a tisů.

Rok 1998 se opět nesl v rámci účasti na projektech, na rozdíl od předchozího šlo však spíše o projekty mezinárodní.

NK ČR se zapojila jako jeden ze spoluředitelů do programů „Telematika pro knihovny“, vypsáno Evropským společenstvím. Patřily do nich tyto projekty:

- LIBECON 2000 (Databáze knihovnických statistik)
- MASTER (od r. 1999, jednalo se o celoevropskou databázi informací o rukopisech)

Kromě těchto evropských projektů se Národní knihovna zapojila i do jednoho celosvětového. Byl jím „Bibliotheca Universalis“, iniciovaný skupinou zemí G7. Jeho cílem bylo vytvoření světové virtuální knihovny, která by zpřístupnila veškeré kulturní dědictví světových knihoven.

Dalším důležitým okamžikem bylo pověření zástupce NK ČR vést pravidelný workshop ELAG (European Library Automation Group).

1999

V lednu 1999 přijala mezinárodní organizace UNESCO datový formát DOBM, vytvořený firmou Albertina icome Praha a Národní knihovnou ČR jako doporučený standard pro digitální dokumenty Paměti světa. DOBM byl následně vydán na CD-ROM společně s popisem a doporučeními. Vytvoření a přijetí tohoto standardu znamenal pro NK ČR obrovský úspěch.

Dalším úspěchem se stalo vydání disku CD-ROM „Katalog arabských rukopisů“. Internetová edice tohoto katalogu byla ve formátu DjVu od amerických laboratoří AT&T, která toto internetové vydání titulu ocenila a udělila mu titul Site of the Month.

---

²¹ Položka „Digitalizace knih produkce, ochrana a zpřístupnění digitalizovaných dokumentů“.

Následně internetovou edici Katalogu arabských rukopisů zařadila do celosvětové digitální knihovny DjVu (Fárek, 2000).

Duben 1999

Program Memoriae Mundi Series Bohemica se stal součástí kulturní politiky vlády ČR, a to díky schváleném dokumentu „Strategie účinnější státní podpory kultury“. Tímto programem Národní knihovna financovala rutinní digitalizaci vzácných fondů (převážně rukopisů) a to i dalším institucím. NK ČR prezentovala výsledky programu Memoriae Mundi Series Bohemica doma i v zahraničí a pracovníci z NK ČR vedli 3denní školení o digitalizaci pro odborníky z pobaltských států v Rize a přednášeli na letní škole o digitalizaci rukopisů v Sofii.

Národní knihovně se podařilo získat dotace z vládního programu RISK (Rozvoj informační sítě veřejných knihoven) pro projekt „Digitalizace vzácných dokumentů za účelem jejich zpřístupnění badatelské společnosti“, který měl za úkol pokračovat v programu Memoriam Mundi Series Bohemica. V roce 1999 začala Národní knihovna budovat digitální knihovnu.

2000

Již rok po začátku budování digitální knihovny může NK ČR začít tuto digitální knihovnu testovat v provozu. Byly zpřístupněny digitalizované dokumenty programů Kramerius a Memoriae Mundi Series Bohemica, digitalizované z fondů různých knihoven, muzeí a archivů.

28. 3. 2000

Národní knihovna ČR uspořádala seminář pro pracovníky knihoven, muzeí a archivů s názvem „Digitalizace vzácných dokumentů“.

2001

NK ČR vytvořila standard MASTER a vpravila ho do linky zpracování rukopisů. Tento standard, jenž položil základ pro souborný katalog historických fondů, byl následně využit v programu MMSB a propojen s budovanou digitální knihovnou.

16. 2. - 17. 2. 2001

Byl uspořádán odborný seminář pro projekt MASTER.

2002

V roce 2002 byla Národní knihovna ČR postižena přírodní pohromou vodních záplav, čímž se ztížily práce této instituce. Po jejím znovuootevření začala NK ČR spolupracovat se Slovenskou národní knihovnou v Martině, což vyústilo ve společný projekt – digitalizace dokumentu „Cyril a Metoděj“. Tato spolupráce dále pokračovala společným částečným zpracováním periodika „Slovák“.

2003

Podzim 2003

Na podzim roku 2003 spustila NK ČR svou digitální knihovnu Memoria s databází Manuscriptorium, což je zároveň souborný katalog historických fondů. Do Manuscriptoria dodnes přispívá řada českých a zahraničních institucí.

Své aktivity prezentovala Národní knihovna na různých konferencích, školení a dalších akcích a účastnila se mezinárodních projektů Evropské unie.

Proběhl 1. celonárodní seminář pracovníků historických fondů, věnovaný problematice elektronických katalogů starých tisků. Seminář vyústil do elektronické konference a pracovní komise pro problematiku starých tisků z 16. - 1. poloviny 19. století.

2004

Kvůli nedostatku prostoru se rozhodla Národní knihovna postavit novou budovu NK pro novodobé fondy. Dále se Národní knihovna účastnila několika národních i mezinárodních projektů.

Digitální knihovna Manuscriptorium obsahovala v roce 2004 asi 700 000 stran z 1 400 svazků, zejména rukopisů. Kramerius obsahoval ve stejném roce cca 1 050 000 svazků.

2005

Národní knihovna ČR získala cenu JIKJI, udělovanou mezinárodní organizací UNESCO.

Byl získán Pařížský zlomek latinské překlady Kroniky tak řečeného Dalimila a Gutenbergova odpustková listina z 15. století. Tyto dokumenty byly zdigitalizovány a následně zpřístupněny v digitální knihovně Manuscriptorium.

NK ČR začala připravovat projekt, navržený Odborem správy a ochrany fondů NK ČR, který by řešil problém s degradací kyselosti papíru dokumentů. Projekt měl být hrazen z grantů Evropské unie a Norských fondů.

S pomocí financí z programu VISK 2 - Mimoškolní vzdělávání knihovníků se v roce 2005 uskutečnila série seminářů o digitalizaci. Tyto semináře s názvem „Digitalizace v knihovnách aneb Co musí vědět knihovník o digitalizaci“ měly seznámit knihovníky v českých knihovnách s problematikou digitalizace.

Do digitální knihovny Manuscriptorium přibýlo 82 svazků rukopisů a do digitální knihovny Kramerius téměř 350 000 stran ohrožených periodik z fondů českých institucí.

Během roku 2005 se uskutečnilo několik tiskových konferencí a informačních setkání, na jednom z nich byl představen projekt WebArchiv, který zpřístupnil část svého archivu odborné veřejnosti.

2006

Národní knihovna ČR uzavřela dohodu s Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR, aby NK ČR ve školním roce 2006/2007 zpřístupnila českým školám digitální knihovnu Manuscriptorium. Tento přístup byl plnohodnotný, a měl pomoci pedagogům při studiu dějepisu a historie. Tato dohoda byla uzavřena na jeden rok.

V rámci zachování kulturního dědictví digitalizovala Národní knihovna část Národních listů (asi 60 000 stran) a zpřístupnila je prostřednictvím Krameria.

V roce 2006 využila NK ČR vyhlášení grantu Evropské unie eContentplus, a přihlásila svůj projekt ENRICH, který měl za cíl mezinárodně rozšířit digitální knihovnu Manuscriptorium.

1. 7. 2006

Národní knihovna ČR se plně zapojila do Evropské knihovny (The European Library) se svými digitálními knihovnami Manuscriptorium a Kramerius.

Adolf Knoll se v roce 2006 stal zástupcem Národní knihovny ČR v poradním orgánu pro digitální knihovny evropské komisařky pro informační společnost a média. Dalším úspěchem bylo členství NK ČR v poradní skupině Evropské komise pro zapojení

dalších paměťových institucí do Evropské (digitální) knihovny a do komise pro informační technologie Středoevropské iniciativy. Zástupcem za Národní knihovnu byl jmenován opět A. Knoll.

Národní knihovna ČR získala finanční podporu pro realizování projektu „Ochrana neperiodických bohemikálních publikací 19. století ohrožených degradací papíru“. Zahájení tohoto rozsáhlého projektu bylo stanoveno na 2. čtvrtletí 2007. Mělo být mikrofilmováno a digitalizováno 2 400 000 stran.

23. 11. -24. 11. 2006

V prostorách NK ČR se uskutečnily 2 semináře pro projekt TEL-ME-MOR.

V Manuscriptoriu přibylo za rok 2006 188 dokumentů. V Krameriovi bylo již přes 2 milióny stran bohemikálních periodik a monografií.

2007

V tomto roce se stala pro Národní knihovnu ČR významná událost. Dvě její sbírky byly zařazeny na seznam UNESCO v kategorii Paměť světa (Memory of the World). První sbírkou jsou rukopisy tzv. České reformace, obsahující 321 středověkých a raně novověkých rukopisů, vztahující se k české fázi evropské reformace. Druhou sbírkou jsou periodika ruské, ukrajinské a běloruské emigrace, kterou spravuje dodnes Slovanská knihovna.

Do Národní knihovny byl zapůjčen ze Švédska Codex gigas (Děblova bible), která byla digitalizována a zpřístupněna v digitální knihovně Manuscriptorium.

S novým školním rokem 2007/2008 se prodloužila dohoda mezi Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR a Národní knihovnou ČR. Tento projekt zaznamenal v předchozím roce velký úspěch.

3. 12. 2007 byl v Praze zahájen mezinárodní projekt ENRICH (European Networking Resources and Information concerning Cultural Heritage).²²

NK ČR zahájila testování centrálního digitálního repozitáře, který se měl stát centrem Národní digitální knihovny. Měl ochránit a zpřístupnit digitální kopie dokumentů.

---

²² Viz podkapitola Manuscriptorium.

Pro mezinárodní organizaci IFLA zpracovala Národní knihovna e-learningový materiál o digitalizaci, která byla touto organizací příznivě ohodnocena.

Do digitální knihovny Manuscriptorium přibýlo v roce 2007 na 676 dokumentů v celkovém počtu cca 120 000 stran.

2008

Ministerstvo kultury ČR připravilo Národní strategii digitalizace, kterou vytvořila pracovní skupina, složená z pracovníků Ministerstva kultury ČR a organizací, jichž se oblast digitalizace nejvíce týká, to znamená i z Národní knihovny ČR. V této době vznikl také projekt iFontes, který měl řešit přístup uživatelů k českému národnímu kulturnímu dědictví přes jeden portál, kde by byly zpřístupněny všechny digitalizované dokumenty, archiválie, muzejní sbírky či živé umění. Projekt iFontes se týkal digitalizace, dlouhodobé ochrany digitálních dat a celého národního kulturního dědictví v digitální formě.

Byl položen základ pro Národní digitální knihovnu. V rámci projektu byly určeny cíle NDK a Ministerstvo kultury ČR prohlásila Národní digitální knihovnu za strategickou prioritu.

12.10.-17.10. 2008

V NK ČR se uskutečnilo setkání všech účastníků mezinárodního projektu DigitalPreservationEurope.

Za rok 2008 bylo zdigitalizováno v rámci programu VISK 6 z fondu NK ČR 109 dokumentů. VISK 7 financoval reformátování 587 000 stran knihovních dokumentů.

2009

Národní knihovna společně s partnerskými institucemi úspěšně dokončila projekt ENRICH, díky němuž se stalo Manuscriptorium největší evropskou digitální knihovnou rukopisů. Dalšími zakončenými projekty, kterých se NK ČR účastnila, byly TELplus a DPE (DigitalPreservationEurope). Zástupce Národní knihovny byl zvolen do řídícího výboru Evropské knihovny (The European Library).

Dalším projektem, který NK ČR koordinovala, byl projekt REDISCOVER. Cílem projektu bylo virtuálně rekonstruovat rozptýlené kulturní dědictví a následně je zpřístupnit v digitální knihovně Manuscriptorium.

I tento rok pokračoval vývoj Národní digitální knihovny, financovaný prostřednictvím Evropského hospodářského prostoru a Norska.

V roce 2009 digitalizovala Národní knihovna ČR 77 dokumentů v rámci programu VISK 6. VISK 7 financoval reformátování přes 500 000 stran knihovních dokumentů.

2010

Projekt Národní digitální knihovny se v tomto roce dostal do realizační fáze.

NK ČR pokračovala v iniciativě organizovat mezinárodní projekty, což vyústilo v koordinaci projektu EMBARK, jehož cílem bylo zvýšit počet digitalizovaných dokumentů v digitální knihovně Manuscriptorium a zprostředkovat je pro potřeby kulturních uživatelů a mladých odborníků. Objekt se soustředil především na partnerství v balkánské oblasti.

Registr digitalizace získal cenu konference INFORUM 2010.

V roce 2010 obsahovala digitální knihovna Manuscriptorium více než 250 tisíc katalogových záznamů, bezmála 40 tisíc v úplnosti zdigitalizovaných dokumentů a více než 41 tisíc plných textů z 21 evropských zemí.

2011

V roce 2011 pokračoval vývoj Národní digitální knihovny. Národní knihovna ČR uzavřela smlouvu se společností Google, která ve spolupráci s NK ČR pomůže digitalizovat dokumenty. Národní knihovna také získala třetí zápis do světového registru Paměť světa mezinárodní organizace UNESCO. Jedná se o sbírku 526 univerzitních tezí z let 1637-1745.

V roce 2011 zahájila Národní knihovna ČR spolupráci s World Digital Library (Světová digitální knihovna), kterou provozuje organizace UNESCO s Library of Congress (Kongresová knihovna).

2012

V roce 2012 pokračuje spolupráce mezi Národní knihovnou ČR a společností Google, která se nesla v duchu příprav dokumentů k digitalizaci.

Národní digitální knihovna, alespoň co se digitalizační linky týče, byla spuštěna do provozu. Zároveň začíná NK ČR, Moravská zemská knihovna v Brně a Vědecká

knihovna v Olomouci budovat systém Virtuální depozitní knihovny, která by lépe uchovala tradiční knižní dokumenty.

Koncem roku 2012 obsahovala digitální knihovna Manuscriptorium 288 025 evidenčních záznamů, 22 681 komplexních digitalizovaných dokumentů a 2 422 plných textů.

10. 5. 2012

V prostorách Národní knihovny ČR se uskutečnil workshop EUROPEANA, uspořádaný na podnět Evropské komise.

7 Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo popsat a zhodnotit roli a projekty Národní knihovny v oblasti digitalizace v národním a mezinárodním prostředí.

Je patrné, že využít digitalizaci pro zpřístupnění dokumentů pro příští generace bylo nejvhodnější řešení. Díky digitálním kopiím, přístupným v digitálních knihovnách, se mohou lidé seznámit přes Internet se vzácnými historickými dokumenty z celého světa.

Co se týče Národní knihovny ČR, patří se svou snahou účastnit se mezinárodních projektů k těm nejúspěšnějším. Účastnila se nejvýznamnějších světových projektů a byla ohodnocena jako spolehlivý partner, což je jistě velmi důležité, mimo jiné i pro získání budoucích partnerských institucí. Účast na projektu organizace UNESCO „Paměť světa“ byla jedním z nejdůležitějších milníků pro budoucí směr vývoje Národní knihovny ČR. Výzkum v oblasti digitalizace se ukázal být velmi cenný pro zachování historických fondů knihovny a jejich následné zpřístupnění zvýšil zájem o tuto instituci a její sbírky. Dalším krokem, který zajistil zájem světových odborníků, bylo vybudování mezinárodní digitální knihovny Manuscriptorium. Neustále přibývající dokumenty, zpřístupněné pro širokou veřejnost, a zvyšující se počet partnerů, ochotných prostřednictvím této knihovny zpřístupnit své digitalizované fondy, zajistili Manuscriptoriu status jedné z největších světových digitálních knihoven. Důležitým partnerem byla pro NK ČR při výzkumu v oblasti digitalizace česká firma Albertina icome Praha, která zajistila technický vývoj pro její projekty.

V ostatních českých knihovnách je situace v oblasti digitalizace trochu jiná. Digitalizace se stalo pro většinu knihoven běžnou až v posledních asi 10 letech. Spolupráce mezi Národní knihovnou ČR a ostatními českými knihovnami probíhá většinou pouze v rámci programů VISK. Na národních digitalizačních projektech se účastní spolu s NK ČR prakticky pouze Knihovna Akademie věd a Moravská zemská knihovna v Brně. Digitalizace dokumentů je i přes pokrok technologií stále finančně náročnou záležitostí, i když existuje možnost finanční podpory formou programů VISK, vypsanych každoročně Ministerstvem kultury ČR, nebo z grantů, poskytnutých z fondu Evropské unie. Takže možnost nezatížit příliš rozpočet knihoven tu je, přesto se české

knihovny žádných výzkumných projektů téměř nezúčastňují. Poměrně běžnou záležitostí se stalo alespoň vytváření digitálních kopií historických dokumentů, a díky podmínkám vládních programů VISK je možné je zpřístupnit široké veřejnosti pomocí digitálních knihoven.

Co se týče národních projektů pro digitalizaci a jejich výsledků, jsou úspěšné. Kromě Národní digitální knihovny, která ještě nebyla oproti původnímu plánu zcela realizována, a provázejí ji tudíž možné problémy kvůli financím od Evropské unie, byly všechny projekty včas, a myslím i úspěšně, dokončeny. Registr digitalizace nebo „Záchrana neperiodických bohemikálních dokumentů 19. století ohrožených degradací papíru“ bych dokonce hodnotila jako velmi úspěšné. Dalším úspěšným projektem byl i WebArchiv, který zachovává možnost dohledání významných dokumentů, publikovaných na Internetu. Bohužel není možné tyto záznamy zpřístupnit, dokud se nezmění autorský zákon. Co se týče URN:NBN Resolveru, je příliš brzy na celkové hodnocení, zatím jeho plný provoz pokračuje úspěšně.

Přes možnost snížení financí se Národní knihovna snaží neustávat ve vývoji nových a nových nástrojů pro zlepšení činnosti digitalizace a v hledání možností, jak zpříjemnit virtuální prostředí uživatelům digitálních knihoven.

Strategie Národní knihovny ČR pro oblast digitalizace je momentálně zpracována do roku 2015. Zdá se, že její cíle jsou vcelku reálné, jejich dodržení ovšem závisí také na finanční podpoře od Ministerstva kultury ČR. MK ČR vypracovalo také svou strategii, a to do roku 2020. Pokud by byla tato „Strategie digitalizace kulturního obsahu na léta 2013-2020“ dodržena, byl by to velký pokrok pro všechny kulturní instituce, jichž se digitalizace týká. Tato Strategie však potřebuje dostatečnou finanční podporu od státu, a to by mohlo vést k potížím. Tato Strategie byla schválena na začátku roku 2013, na závěry úspěšnosti tohoto projektu je tak příliš brzy.

Autorský zákon představuje neustále problém pro snadnější zpřístupnění digitalizovaných dokumentů. V průběhu let se legislativně téměř nic nezměnilo, což představuje velké omezení pro instituce, které chtějí zveřejnit digitální kopie dokumentů uživatelům.

Poslední část této práce se podrobně věnuje historii všech činností, související s digitalizací v Národní knihovně ČR. Je vidět postupný rozvoj oblasti digitalizace v této

instituci, její účast na projektech, také veškeré úspěchy a snahy rozvíjet tuto činnost, nezbytnou pro zachování jejích historických fondů a následné zpřístupnění široké veřejnosti.

Národní knihovna ČR zastává v oblasti digitalizace významnou roli. Ať se jedná o mezinárodní či národní projekt, je vždy důležitým spolupracovníkem. Mým názorem je, že tento status bude zastávat i v budoucnu.

Seznam použité literatury

AiP - *Albertina icome Praha* [online]. © 2003-2013 [cit. 2013-05-11]. Dostupné z: <http://www.aip.cz/>.

BARTOŠEK, Miroslav. Digitální knihovny – teorie a praxe. *Národní knihovna: knihovnická revue* [online]. 2004, roč. 15, č. 4, s. 233-254 [cit. 2013-05-10]. ISSN 1214-0678. Dostupné z: <http://knihovna.nkp.cz/NKKR0404/0404233.html>.

BARRON, Peter. The library of the future: Google's vision for books. *Learned Publishing*. 2011, roč. 24, č. 3, s. 197-201. Dostupné také z: <http://www.atlantis-press.com/ulb/ULB-Google-view.pdf>.

CUBR, Ladislav a Zdeněk VAŠEK. Identifikátory digitálních dokumentů se zaměřením na systém URN:NBN v ČR. *Čtenář: měsíčník pro knihovny*. 2013, roč. 65, č. 6, s. 214-217.

ČESKO. Úřad Vlády. Usnesení vlády České republiky ze dne 30. ledna 2013 č. 70 ke Strategii digitalizace kulturního obsahu na léta 2013-2020. In: *Věstník vlády pro orgány krajů a orgány obcí*. 2013, roč. 2, částka 2, s. 44 [cit. 2013-05-13]. ISSN 1214-2263. Přepis usnesení dostupný také z: <http://www.mvcr.cz/soubor/vestnik-vlady-pro-kraje-a-obce-2-2013.aspx> nebo také z <http://www.mkcr.cz/cz/evropska-unie/strategie-evropa-2020---digitalizace-kulturniho-obsahu-167891/>.

ČESKO. Zákon č. 121 ze dne 7. dubna 2000 o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2000, částka 36, s. 1658-1985 [cit. 2013-05-13]. ISSN 1211-1244. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3424>.

EVROPSKÁ KOMISE. Doporučení komise ze dne 27. 10. 2011 o digitalizaci kulturního materiálu a jeho dostupnosti on-line a o uchovávání digitálních záznamů [online]. In: *Úřední věstník Evropské unie: české vydání. Právní předpisy*. 2011, sv. 54, č. L283, s. 39-43 [cit. 2013-05-13]. Česká verze. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:283:FULL:CS:PDF>.

FÁREK, Michal. *Perské rukopisy v Národní knihovně České republiky = Persian manuscripts in the National Library of the Czech Republic*. 1. vyd. Praha: Národní knihovna České republiky, 2000. 44 s. Memoriae Mundi Series Bohemica. ISBN 80-7050-359-9.

FOJTŮ, Andrea, HUTAŘ, Jan a MELICHAR, Marek. Dlouhodobá ochrana digitálních dokumentů a projekt NDK. *Knihovny současnosti 2011: sborník z 19. konference, konané ve dnech 13.-15. září 2011 v Českých Budějovicích*. Ostrava: Sdružení knihoven ČR, 2011. s. 73-79. ISBN 978-80-86249-62-9. Dostupné také z: http://www.sdruk.cz/data/xinha/sdruk/ks2011/sbornik_2011.pdf.

FOLTÝN, Tomáš a Pavla ŠVÁSTOVÁ. KRAMERIUS 4 - řešení pro zpřístupnění digitálních dokumentů. *Knihovny současnosti 2011: sborník z 19. konference, konané ve dnech 13.-15. září 2011 v Českých Budějovicích*. Ostrava: Sdružení knihoven ČR, 2011. s. 90-97. ISBN 978-80-86249-62-9. Dostupné také z: http://www.sdruk.cz/data/xinha/sdruk/ks2011/sbornik_2011.pdf.

HAVLOVÁ, Jaroslava. Osiřelé dílo. In: *KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. Praha: Národní knihovna ČR, 2003- [cit. 2013-05-16]. Dostupné z: http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000014658&local_base=KTD.

HEJNOVÁ, Miroslava a Zdeněk UHLÍŘ. Digitalizace s Google a její vztah k NDK - IOP. *Biblioteca Antiqua 2012: sborník z 21. konference, 7.-8. listopadu 2012, Olomouc*. Olomouc: Vědecká knihovna v Olomouci; Brno: Sdružení knihoven České republiky, 2012. s. 127-138. ISBN 978-80-7053-298-0. Dostupné také z: <http://www.vkol.cz/data/soubory/import/konf21/Bibliotheca%20Antiqua%202012-Hejnova-Uhlir.pdf>.

JANSOVÁ, Linda. Zpráva ze semináře Kramerius 4. *Ikaros* [online]. 2010, roč. 14, č. 10 [cit. 2013-05-13]. Dostupné z: <http://ikaros.cz/zprava-ze-seminare-kramerius-4>.

KNOLL, Adolf. Memoriae Mundi Series Bohemica: program digitálního zpřístupnění vzácných fondů. *Ikaros* [online]. 1998, roč. 2, č. 7 [cit. 2013-05-13]. Dostupné z: <http://ikaros.cz/memoriae-mundi-series-bohemica-program-digitalniho-zpristupneni-vzacnych-fondu>.

KNOLL, Adolf. Návrh na vyhlášení národních programů v rámci strategie účinnější státní podpory kultury. In: *Knihovny současnosti: sborník ze 7. konference, konané ve dnech 14.-16. září 1999 v Seči u Chrudimi*. Brno: Sdružení knihoven ČR, 1999, s. 76-81. ISBN 80-86249-04-2. Dostupné také z: <http://www.sdruk.cz/data/xinha/sdruk/ks1999/1999-0-076.pdf>.

KNOLL, Adolf. Ohlédnutí za digitalizací v českých knihovnách: jak to bylo = Look back at digitization in Czech libraries: how it was. *Digitalizace, aneb, Konec oslích uší: sborník vydaný u příležitosti stejnojmenné konference konané 14.-16.6.2010 v Městské knihovně v Praze*. Praha: Městská knihovna v Praze, 2010. s. 20-30, 181-192. ISBN 978-80-85041-05-7.

KNOLL, Adolf. VISK 6: Národní program digitálního zpřístupnění vzácných dokumentů. In: *Knihovny současnosti: sborník z 9. konference, konané ve dnech 11.-13. září 2001 v Seči u Chrudimi*. Brno: Sdružení knihoven ČR, 2001, s. 297-301. ISBN 80-86249-14-X. Dostupné také z: <http://www.sdruk.cz/data/xinha/sdruk/ks2001/2001-5-297.pdf>.

KRÁTKÝ, Robert. Česká digitální knihovna a open-source systém Kramerius. In: *LinuxEXPRES: opravdový linuxový magazín* [online]. 10. prosinec 2012 [cit. 2013-05-13]. ISSN 1214-9608. Dostupné z: <http://www.linuxexpres.cz/business/ceska-digitalni-knihovna-a-open-source-system-kramerius>.

KWIATKOWSKA-ŽÁK, Katarzyna a Petr ŽÁK. Webarchiv - czeski projekt archiwizacji publikacji internetowych. *EBIB - Electronic Bulletin for Librarians*. 2009, č. 107, s. 1-10. Dostupné z: http://www.ebib.pl/2009/107/a.php?kwiatkowska_zak.

LHOTÁK, Martin. Česká digitální knihovna a nástroje pro zajištění komplexních digitalizačních procesů [online prezentace]. 2012 [cit. 2013-05-13]. Dostupné z: <http://www.slideshare.net/martinlhotak/ceska-digitalni-knihovna>.

LHOTÁK, Martin. Digitalizace v českých zemích. *Ikaros* [online]. 2005, roč. 9, č. 12 [cit. 2013-05-13]. Dostupné z: <http://ikaros.cz/digitalizace-v-ceskych-zemich>.

LHOTÁK, Martin. Registr digitalizace CZ. Čtenář: měsíčník pro práci s knihou [online]. 2010, roč. 62, č. 10 [cit. 2013-05-13]. Dostupné z: <http://ctenar.svkl.cz/clanky/2010-roc-62/10-2010/registr-digitalizace-cz-75-733.htm>.

MENZELOVÁ, Kateřina. Národní digitální knihovna: další česká tendrová klasika. In: *Česká pozice: informační portál pro svobodné lidi* [online]. 03.10.2011 [cit. 2013-05-13]. Dostupné z: <http://www.ceskapozice.cz/byznys/podnikani-trhy/narodni-digitalni-knihovna-dalsi-ceska>.

MENZELOVÁ, Kateřina. Národní digitální knihovna: stovky připomínek a kritika ze všech stran. In: *Česká pozice: informace pro svobodné lidi* [online]. 05.01.2012 [cit. 2013-05-13]. Dostupné z: <http://www.ceskapozice.cz/domov/veda-vzdelavani/narodni-digitalni-knihovna-stovky-pripominek-kritika-ze-vsech-stran>.

MENZELOVÁ, Kateřina. Národní digitální knihovna: Vše mělo skončit v pátek 13 : jenže pachutí zůstává. In: *Česká pozice: informace pro svobodné lidi* [online]. 23.01.2012 [cit. 2013-05-13]. Dostupné z: <http://www.ceskapozice.cz/domov/veda-vzdelavani/narodni-digitalni-knihovna-vse-melo-skoncit-v-patek-13-jenze-pachut-zustava>.

MJTECKA. Kramerius 4 a Kramerius 5. In: *Inflow: information journal* [online]. 25/05/2012 [cit. 2013-05-13]. Dostupné z: <http://www.inflow.cz/kramerius-4-kramerius-5>.

NÁRODNÍ KNIHOVNA ČESKÉ REPUBLIKY. *Národní kulturní bohatství zachovávají nové technologie: statistice knih a periodik online* [online tisková zpráva]. 22. 2. 2011 [cit. 2013-05-13]. Dostupné z: <http://www.nkp.cz/o-knihovne/soubory/ostatni/tz-ndk-google.pdf>.

NÁRODNÍ KNIHOVNA ČESKÉ REPUBLIKY. Národní programové projekty VaV 2012. *Národní knihovna České republiky* [online]. 25.04.2013 [cit. 2013-05-13]. Dostupné z: <http://www.nkp.cz/o-knihovne/projekty-a-programy/projekty-vav>.

NÁRODNÍ KNIHOVNA ČESKÉ REPUBLIKY. Národní programové projekty VaV 2010. *Národní knihovna České republiky* [online]. 08. 01. 2013 [cit. 2013-05-13]. Dostupné z: <http://www.nkp.cz/o-knihovne/projekty-a-programy/mezinarodni-programove-projekty-vav/pp-pp-mezinar2010>.

Národní knihovna České republiky: výroční zpráva = National Library of the Czech Republic: annual report. Praha: Národní knihovna ČR, [1989]-2004.

Národní knihovna České republiky: výroční zpráva. Praha: Národní knihovna ČR, 2005-. ISSN 1211-8699.

Nařízení vlády ze dne 29. května 2002 č. 288/2002 Sb., kterým se stanoví pravidla poskytování dotací na podporu knihoven. *Informace pro knihovny: portál Knihovnického institutu Národní knihovny ČR* [online]. 13.09.2005 [cit. 2013-05-12]. Dostupné z:

http://knihovnam.nkp.cz/sekce.php3?page=03_Leg/01_LegPod/NarizVIDot.htm.

NDK. MORAVSKÁ ZEMSKÁ KNIHOVNA. *Moravská zemská knihovna* [online]. [2011], 03.05.2012 [cit. 2013-06-17]. Dostupné z: <http://www.mzk.cz/o-knihovne/odborne-cinnosti/ndk>.

POLIŠENSKÝ, Jiří. Projekt Digitalizace mikromédií v Národní knihovně ČR. *Ikaros* [online]. 1999, roč. 3, č. 1 [cit. 2013-05-12]. ISSN 1212-5075. Dostupné z: <http://www.ikaros.cz/projekt-digitalizace-mikromedii-v-narodni-knihovne-cr>.

POLIŠENSKÝ, Jiří. Účast NK ČR v projektu Norské fondy: digitalizace bohemikálních monografií ohrožených degradací papíru. In: *Knihovny současnosti: sborník ze 17. konference, konané ve dnech 23.-25. června 2009 v Seči u Chrudimi*. Brno: Sdružení knihoven ČR, 2009, s. 167-172. ISBN 978-80-86249-54-4. Dostupné také z: <http://www.sdruk.cz/data/xinha/sdruk/2009-6-167.pdf>.

PURDAY, Jonathan. Intellectual Property Issues and Europeana, Europe's Digital Library, Museum and Archive. *Legal Information Management*. 2010, roč. 10, č. 3, s. 174-180.

ROSENBLUM, Brian. Digital Access to Cultural Heritage and Scholarship in the Czech Republic. *Slavic & East European Information Resources*. 2008, roč. 9, č. 1, s. 12-29. Dostupné také z: <http://kuscholarworks.ku.edu/dspace/bitstream/1808/1715/5/Czech-digital-access-SEEIR-preprint.pdf>.

SÍGL, Miroslav. Bude již milión internetových domén „cz“. In: *CzechFolks.com Plus* [online]. 10.05.2012 [cit. 2013-05-13]. Dostupné z: <http://czechfolks.com/plus/2012/05/10/miroslav-sigl-bude-jiz-milion-internetovych-domen-„cz“/>.

Strategie Evropa 2020 - Digitalizace kulturního obsahu. ČESKO. MINISTERSTVO KULTURY. *Ministerstvo kultury* [online]. © 2007 [cit. 2013-06-17]. Dostupné z: <http://www.mkcr.cz/cz/evropska-unie/strategie-evropa-2020---digitalizace-kulturniho-obsahu-167891/>.

SVOBODA, Tomáš. Projekt Národní digitální knihovna: aktuální stav projektu. In: *ITlib: informačné technológie a knižnice* [online]. 2012 [cit. 2013-05-13]. ISSN 1336-0779. Dostupné z: <http://www.cvtisr.sk/itlib/itlib122/svoboda.htm>.

TÎRZIMAN, Elena. The National Library of Romania. Goals and Perspectives in Valorising the Cultural Patrimony. *Library & Information Science Research*. 2008, č. 12, s. 24-37. Dostupné z: <http://www.lisr.ro/en12-tirziman.pdf>.

VORLÍČKOVÁ, Blanka. Europeana: online přístup k evropskému kulturnímu a historickému dědictví. *Ikaros* [online]. 2012, roč. 16, č. 6 [cit. 2013-05-13]. Dostupné z: <http://ikaros.cz/europeana-prispevky-a-diskuse-k-digitalnimu-zpristupneni-evropskeho-kulturniho-dedictvi>.

WebArchiv: archiv českého webu [online]. [1994-], 13. 5. 2013 [cit. 2013-05-13]. Dostupné z: <http://www.webarchiv.cz/>.